ఇలాంటి తవ్వాయి వస్తే...?

"శివశివా! పక్కనే అంత గట్టుండగా యేమి పని సాయిబూ అదీ? నిక్షేపంవంటి చెరువులోనే పుక్కిలించి వుమ్మేసుకోవాలా? మీకు మాత్రం యెంగిలి తప్పు కాదూ? కాండ్రించి కూడా—చెప్పినకొద్దీ మరీనీ! పోనీ, నీయిష్టం వచ్చినట్టు చేసుకో. ఎవళ్ళెంత చేసుకుంటే అంతా వాళ్ళే అనుభవిస్తారు, నాకేం?"

"నీకి బుద్ధీ వుందీ లేదూ షోంయాజుల్?"

మండిపడుతూ అందుకున్నాడు సాయిబు.

"థస్కూథస్కూ షీదీషీదీ చెర్వ్యా హంతా గలీజ్‌చేసీ, హింకా మాకీ హాచ్చేపన్ చేస్తావ్?"

ఉలిక్కిపడ్డాడు రామప్పసోమయాజులు, మరీ, మాట్టాడలేక పోయాడు కూడా.

"బుద్ధిగడ్డి తిని పలకరించా"నని కూడా చాలా పశ్చాత్తాపపడ్డాడు.

"ఇంతటితో నన్ను కటాక్షించి యిక నువ్వు వెళ్ళిపో మహాప్రభూ!" అంటూ కళ్ళతో ప్రార్థించాడు కూడా.

ఎలాంటి కళని వున్నాడో, మరి, సాయిబున్నూ మాట్టాడ లేదు.

అయితే, అతను వొడ్డెక్కుతూ వుండగా, యెత్తెత్తి కాళ్ళు వేసుకుంటూ సోమయాజులు వెధవకూతు రెదురయింది పావంచాలమీద.

మొగం చిట్లించుకుంటూ వొక పక్కకున్నూ వోసరిల్లిం దామె.

ఆ వాలకం చూసి చాలా చిమచిమలాడాడు సాయిబు.

కానయితే, అతనూ వొక పక్కగానే వున్నాడు.

ఆ దారి తప్పాలనీ లే దతనికి.

కాని, అయిమూలమొగం పెట్టుకుని చూశాడు మొదట.

ఏమిటేమిటో గొణుక్కున్నాడు.

పావంచాలమీద కూడా తుబుకూ తుబుకూ వుమ్మేస్తూ గబగబా చక్కాపోయాడు, చివరికి.

ఒక్కమాటు వెనక్కి తిరిగిచూసి, అక్కడికీ కంఠం కొంచెం నొక్కుకుని "యెవర్ని నాయనా?" అనడింగిం దామె తండ్రిని.

"ఇంకెవర్నీ? ఈశ్వరుడు లేడూ? తిట్టుకోనీ"

"అస లెందుకు వచ్చిందీ గొడవ?"

"కాండ్రించి చెర్లో వుమ్మేస్తావా?" అన్నాను. అదిగో, అదీ నావల్ల వచ్చిన అపరాధం. ఇక వొక టేమిటి—నానా మాటలూ—హరోంహర"

పెద్ద పెద్ద కెరటా ల్లేచేటట్టు మూడుమాట్లు మునిగి స్నానం చేశాడు సోమయాజులు.

సాయిబు వుమ్మి యెక్కడ తేలుతోందో అని బెదిరి బెదిరి చూస్తూ, నీటిలో కూడా యెత్తెత్తే కాళ్ళు వేసుకుంటూ, యెక్కడో వుండివుంటుందనుకున్న అవుమ్మి దూరానికి పోయేటట్టు బిందెతో కెరటాలు రేపెట్టసాగిం దామె.

ఇంతలో మళ్ళీ మూడుమాట్లు మునిగి, లేచి, యాజులు ఆచమించి సంకల్పం ప్రారంభించాడు.

కాని, యాదాలాపంగా యెడమవైపు చూడగా, కుండలు కొందరూ బిందెలు కొందరూ చేతబుచ్చుకొని పాతిక ముప్పయి మంది మాదిగ వనితలు ఉత్తరపు గట్టు పొడూగునా నుంచుని వున్నారు, వరాసగా.

అది చూసి గతుక్కుమనిపోయా డతను, మొదట.

అదేమిటో యెందుకో అర్థంకాక, కళ్ళు చికిలించుకుంటూ నిదానంగా చూశాడు, తరవాత.

అప్పటికీ నిర్ధారణ చేసుకోలేకపోయాడు.

"అదేమిటే అమ్మాయీ?" అనడిగా డప్పుడు, తర్జనితో నిర్దేశిస్తూనూ, అటే చూస్తూనూ.

హఠాత్తుగా చూసిం దామె.

అర్థంచేసుకోలేక ఆమె కూడా గజిబిజిపడిపోయింది.

"ఏం, కనపడ్డం లేదూ?" అని మళ్ళీ అడిగా డతను.

"కనపడింది, కనపడింది;–కొండ మునిగిపోయింది నాన్నోయ్!" అంది.

"మాదిగలేనా వాళ్ళు?" అనడిగాడు యాజులు, వొణికిపోతూ.

"అవు నవును. మన చెరువులో దిగుతారు కామోసు నేమిటీ గతీ?"

"అదేమి పోయే కాలం?"

ఇలా అడిగినప్పు డతని మాటలో కూడా వొణుకు పుట్టింది, స్పష్టంగా.

"కాంగ్రెసువాళ్ళు తీసుకువచ్చివుంటారు నాన్నా వాళ్ళని"

"వాళ్ళపనే యిది, సందేహం లేదు"

"ఈ చెరువులో తప్ప మరెక్కడా మంచినీటి చుక్కల్లేవు"

"తీరా కాలవలు కట్టేశాక — హరహర! ఎంత ఘోరకలో చూశావా?"

నిప్పులు తొక్కుతున్న ట్టయిపోయాడు, సోమయాజులు.

దాంతో, మళ్ళీ వొణికిపోతూ, అక్షరాల పోలిక లేకుండా వొక్క పొలికేక పెట్టా డతను.

కాని, యెవరూ వినిపించుకోలే దది.

"పోరేం?....పోతారా పోరా?"

"మంచినీళ్ళకి వచ్చామండి" అంది మాదిగస్త్రీ వొకామె, ముసీలిది.

"మా చెరువుకే?"

"మీదేమిటి మాదేమిటి, వొక్కటే చెరువు చేశాడండి దేవుడు, వూరం దరికీ.

"స్వరాజ్యమూ లేదు, వల్లకాడూ లేదు, దేశం అంతా మాలకూ డయిపోతోంది" అంటూ పళ్ళు కొరుక్కుం దతని కూతురు.

"అ. అలాగేం? ఎవళ్ళే మిమ్మ ల్నిక్కడికి తీసుకువచ్చిన వాళ్లు?"

"దేవుడే నండి, మరెవరు తీసుకువస్తారు బాబయ్యా, మమ్మల్ని?"

"అబ్బా, దేవుడే తీసుకువచ్చాడేం?"

"అవునండి"

"దేవుడు దిగివచ్చాడు మీకోసం, మహామహా యజ్ఞాలు చేసిన మావంటి వాళ్ళకి దిక్కులేదు గాని"

"దిక్కులేనివాళ్ళకి దేవుడే దిక్కు బాబయ్యా, మీకేం?"

"అలాగేం? అయితే, మీ చెరువేం చేసుకోమన్నాడూ ఆదేవుడు మరి?"

"కుష్టురోగపులచ్చిగాడు దాల్లోపడి చచ్చిపోయాడు బాబయ్యా!"

"చచ్చిపోతే?"

మళ్ళీ వొక పొలికేక పెట్టాడు సోమయాజులు.

"ఆ నీళ్ళెలా తాగమండీ దొరగారూ?"

"ఏం కల్లుకంటే చెడిపోయాయా?"

"ఏలినవారి క్కోపంవస్తే చెప్పలేను గానండీ, చాకళ్ళు దిగడం లేదండీ మీచెరువులో?"

స్తబ్ధుడయిపోయాడు సోమయాజులు.

"తురకలు దిగుతున్నారు గదా, యేమి చేస్తున్నారండి మీరు?"

పులిమీద పుట యిది.

"దిగుతున్నారు గదా?" అని వూరుకుంటే బాధ లేక పోపును, "ఏం చేస్తున్నా"రని ముదలకించిం దామె నిలవతీసి.

చాలా కోపం వచ్చిం దతనికి.

అంతకంటే యెక్కువగా కంఠమూ బిగుసుకుపోయింది.

"ఆ, ఆ, చాకళ్ళూ మీరు సమానం షే?" అనడిగింది సోమయాజులు కూతురు.

"....మున్సబుకరణాలకు తెలిస్తే పాతేస్తారు, తొరగా — యింకా నుంచుంటారేం?"

"నీళ్ళు ముంచుకోకుండా వెళ్ళి యేమి చెయ్య మంటారు బాబయ్యా?"

"దానికి బదులుచెప్పవలసిన పూచీ మాకేమీ లేదు. చెరువులో దిగా రంటే, మొహమ్మాయివండించేస్తాను మిమల్ని, పొండి, వెనక్కి మళ్ళండి.

"అయితే, మేము దూరంగా వెళ్ళిపోతాం, మాకుండల్లో నీళ్ళు పోసి వెళ్ళి పొండి కామందులు" అంది విస్సిగాడి పెళ్ళాం.

"అబ్బో, అలాగేం?" అంటూ ముదలకించాడు యాజులు, ముందు.

"యజ్ఞం చేసిన ముండావాణ్ణి, నేను వచ్చి మీకుండల్లో నీళ్ళు పొయ్యాలేం?" అంటూ నిలవతీశాడు తరవాత, తల తాటించుకుంటూ,

"పోతారా, వొడ్డెక్కనా? అంటూ వొణికిపోతూ నీటిలోనే పరవళ్లు తొక్కాడతను, చివరికి.

మాదిగలు కదల్లేదు.

"మాటకి మాట యెలా అందిస్తున్నారో చూశావా? వాళ్ళలో. అదెవర్తో, అది మరీనీ, స్నానం కూడా చేశావు నువ్వు, వాళ్ళతో మాట్లాడకు నాన్నా" అంది కూతురు.

నిప్పులు కక్కుతూ అటు చూశాడు యాజులు; కాని మాట్టాడలేదు.

ఎక్కణ్ణుంచో వస్తున్నాడు శంకరశాస్త్రి, ఇదంతా చూశాడు, విన్నాడు కూడా; కాని నోరు మెదపలేదు, ఖ్రరవంచుకుని వూళ్ళోకి వెళ్ళిపోయాడు.

స్నానం చేద్దామని వచ్చాడు శంభన్నశాస్త్రి, చెంబు తోముకుంటూ; కాని సంగతంతా చూసి పక్కనే వున్న రామినీడుగారి గాదెలసావడి అరుగు మీదికి వెళ్ళి కూచున్నాడు, మాట్టాడకుండా.

బిందె పట్టుకు వచ్చిం దొక కమ్మస్త్రీ. "రోజులు మారిపోయాయి బాబయ్యా, అని మాత్రం అని, నిదానంగా మూసి బిందె ముంచుకుని చక్కాపోయింది.

సుబ్బిశెట్టివచ్చాడు రేవులోకి, వొక చివరికి వెళ్ళి కాళ్ళు కడుక్కుని చక్కాపోయాడు "త్వరగా తెమల్చుకోండి బాబయ్యా" అంటూ.

తెమల్చుకోడమే మంచి దనుకున్నాడు సోమయాజులుకూడా.

"లేవా ల్లేవా" లంది కూతురు కంగారుగా.

"అదిగో, రామినీడుగారి అబ్బులు కామోసు వాళ్ళకుండల్లో నీళ్ళు పొయ్యడానికి బిందె పట్టుకువస్తున్నాడు. అతను వాళ్ళ కుండల్లో పోశాటప్పుడు కొన్నయినా కిందపడి చెరువులోకి దారితీస్తాయి నీళ్ళు, తెమల్చుకో తెమల్చుకో" అంటూ అతణ్ణి కూడా కంగారు పెట్టిం దామె.

ఈమాట చెవిని పడేటప్పటికి, సోమయాజులికి, కరిగిన సీసం కాళ్ళ కిందికి పాకివస్తున్న ట్టయింది.

మరి, ఆగలేకపోయాడు.

జంధ్యాలు తోముకోకుండా-వొళ్ళసలే తోముకోకుండా—కట్టుబట్ట పూర్తిగా తడిసిందో లేదో చూసుకో నయినా చూసుకోకుండా గభీమని వొడ్డెక్కి— పెద్ద పెద్ద అంగలు వేసుకుంటూ— దుముకుతూ యింటికి వెళ్ళిపోయాడు.

"నిక్షేపం. గంగాళం వంటి చెరు విక నాశనం అయిపోతుంది కామోసు. కాలవలు కట్టేశా రేందారీ?" అని సాగతీసుకుంటూ, ఆదరాబాదరా బిందె ముంచుకుని, ఆమె కూడా అతని వెనకనే యెగిరిపోయింది, పిట్టలాగ.

2

ఎన్ని తరాలనుంచో మాదిగల కొక చిన్నదీ, తక్కిన అన్ని కులాల వారికి వొక పెద్దదీ—మంచినీళ్ళ చెరువులు రెండున్నాయావూళ్ళో.

ఒకటే పెద్దచెరువు నాలుగుభాగాలు చేసి, మూడు భాగాలొకటి, వొక్క భాగమే అయేట ట్టొకటి గట్టు పొయ్యగా యేకకాలాన యేర్పడ్డ చెరువు లవి.

పెద్దచెరువు నిలవనీరు పోవా లంటే, చిన్నచెరువే అందుకు దారి.

చిన్న చెరువులోకి కొత్తనీరు రావాలంటే పెద్దచెరువే అందుకు మార్గం.

ఆరెండు చెరువులూ కలిపే తూము తరుచు తెరిచే వుంటుంది.

ఆతూముదగ్గిర, మాదిగలు, తమ చిన్నచెరువులో మావులు కట్టుకుంటూ వుంటా రప్పుడప్పుడు.

తూ మెప్పుడయినా చెడిపోతే, అది, బాగుచెయ్యవలసిన బాధ్యత యెప్పుడూ మాదిగలదే, వారు పెద్దచెరువులో మాత్రం దిగడానికి వీలులే దప్పుడయినా—అంతే.

రెండేళ్ళకీ మూడేళ్ళకీ వొకమాటు పెద్దచెరువులో చేపలవేట జరుగుతూ వుంటుంది.

వేసవి గడచి, కాలవలు తెరిచాక, వొకనాటి పగలు పన్నెండు గంటల వేళ రెండుచెరువుల పాత నీరూ విడిచిపెట్టేస్తారు పూర్తిగా.

మూడుగంట లయింది మొదలు మాదిగలు తప్ప బ్రాహ్మలున్నూ—వైశ్యులుకూడా తప్ప తక్కిన అన్నికులాల మత్స్యభుక్కులూ పెద్దచెరువులో వీరవిహారంచేస్తా రావేళ.

చేపల ముమ్మరం తగ్గాక, అంటే అయిదయాక మాదిగలు కూడా పెద్దచెరువులో స్వేచ్ఛగా దిగవచ్చు, ఏమయినా దొరికితే చేపలూ పట్టుకోవచ్చు; ఆరాత్రి మళ్ళీ కొత్తనీరు పెట్టాక మాత్రం, ఎలాంటి సందర్భంలోనూ కూడా మళ్ళీ దిగడానికే కాదు, వొడ్డున వుండి వంగి అయినా నీళ్ళు ముట్టుకోడానికి వల్లకాదు వాళ్ళు.

ఆవూరు యెనభై యిళ్ళ వెలనాటి అగ్రహారం.

మున్సబుకరణాలున్నూ ఆదినుంచీ ఆవూళ్ళో ఆశాఖ వారే.

వైదికవిద్యలకు చాలాకాలం అదొక గొప్పపీఠం.

వెనకటి కావూళ్ళో తపోధను లెందరో వుండేవా రనీ, వారిలో నలుగు రైదుగురు ఆపెద్దచెరువులో స్నానంచేసి గుండెల్లోతున నిలచి గాయత్రీజపం చేస్తుకుంటూ, చుంగలు తీర్చి పైబట్ట పైకెగరవేస్తే, వారు మళ్ళీ "పరమేశ్వ

రార్పణమస్తు" అనేదాకా గొడుగులాగ అది అలాగే వుండిపోయేదనీ చెప్పుకుంటా రావూళ్లో.

అలాంటి వూళ్లో యింగ్లీషు ప్రవేశించింది.

అయితే, పాతిక సంవత్సరాలు గడిచినా అందులో దిగినవారందరూ చిలక్కొట్టుగానే గాని. పట్టాపొందినవారుగా వొక్కరూ తయారు కాలేదు.

రైతాంగం అంతా కమ్మవారు రెండువందలు పైగా వుంటుంది వారి గడప.

ఊరిపెత్తనం ఆదినుంచీ వారిదే.

శెట్టిబలిజలూ, కలాలీలూ, కొప్పువెలమలూ, చాకళ్ళూ, మంగళ్ళూ—ఇలాంటివారు కూడా ఆవూళ్లో బాగా తక్కువే; కాని మాదిగపల్లెలో మాత్రం యాభైకి పైగా వున్నాయి కొంపలు.

అది యెప్పుడెందుకెలా తటస్థించిందో ముప్పయితొమ్మిదిళ్ళ తురకలు కూడా వున్నా రావూళ్ళో.

వారిలో యిద్దరు ముగ్గురు తోళ్ళవర్తకులు మాత్రం కొంచెం మోదుబరులు, తక్కినవా రందరూ నాదారురకమే.

కమ్మవీధి నానుకునే వుంది వారి మశీదు.

ఆవూరి గ్రామదేవత కమ్మవారి ఆడబడుచు.

ఆ అమ్మవారి వూరేగింపు తురకవీధికి వెళ్ళగూడదు. తురకల పీర్ల సంబరం మాత్రం వూరంతా తిరుగుతుంది.

మిషనరీలు వచ్చి మాదిగపల్లెలో కొందరికి మతదీక్ష యిచ్చారు.

ఒక పాఠశాల కూడా పెట్టారు.

చిన్నా పెద్దా పదిపన్నెండు క్రాఫింగు బుర్రలున్నూ వెలిశాయి, పల్లెలో కాని—కాని—అంతే.

మరి ముందుకి వెళ్ళలేదు మాదిగలూ, మతం పుచ్చుకున్న వారు కూడా.

మాదిగలతో పాటు—కిరస్తానీపంతులు కూడా, మాదిగ పల్లెలోనే—వొక పూరిగుడిసెలోనే కాపరం.

మతంలో కలియడంవల్ల మాదిగలకు వచ్చిన కొత్తపరపతి యేమీ లేదు.

ప్రయిమరీలో తేలిన మొగపిల్ల లయినా తక్కిన మాదిగపిల్లలతో పాటు కమ్మవారి దగ్గిర పాలికాపుతనమే చేస్తారు.

ప్రయిమరీలో తేలిన ఆవూరి క్రైస్తవపడుచులూ, ఆవూరి కోడళ్ళూ కూడా గంపలు పుచ్చుకుని పొలాల్లో తిరుగుతూనే వుంటారు.

మతమూ పేరూ మార్చుకుని క్రాపింగు పెట్టుకున్నా పుట్టుగోచ పెట్టుకుని, దుడ్డుకర్ర బుజాన వేసుకుని సర్కారుపనిమీద తిరిగాటప్పుడు కూడా బ్రాహ్మలు తారసపడితే "తప్పుకోండి బాబయ్యా" అంటూ గోడలవారగానే —పెంటకుప్పలమీదుగానే తిరుగుతూ వుంటారు మాదిగపెద్దలు.

మొత్తానికి, మాదిగల కయినా, కిరస్తానీల కయినా యివాళ కూలిపని చేస్తేనే రేపుబువ్వ.

అయితే, సంవత్సరం కిందట, అవూరు బదిలీ అయివచ్చిన కిరస్తానీ పంతులు మాత్రం కొంచెం ఘటికుడు.

బుర్రవంచుకుపోయే రకం మాత్రం కాదు.

3

శవదహనం చేసుకోవచ్చు నని దయతో సెలవిచ్చి పోలీసులు వెళ్ళిపోయారు.

ముందు కొత్తనీరు వచ్చే తూము బిగించేసీ, తరువాత పాత నీరు పోయే తూము తెరిచేసీ తమ చెరువులో పడి, మాదిగలు, లచ్చిగాడి ధర్మమా అని గంపెడేసి చేపలు పట్టుకున్నారు.

కమ్మవారూ, సెట్టిబలిజలూ, కలాలీలూ, చాకళ్ళూ మంగళ్ళూ, —చెరువు దగ్గిర సమయానికి స్త్రీ లుంటే స్త్రీలూ, పురుషు లుండే పురుషులూ గట్టుమీదికి తెచ్చి రెండుదినాలపాటు మాదిగలకు నీళ్ళందించాటప్పటికి చుక్కలు దుళ్ళాయి.

అప్పటికి పొయ్యడానికి సవర్ణులూ పోయించుకోడానికి మాదిగలూ కూడా విసిగిపోయారు.

ఈస్థితి వచ్చాటప్పటికి కిరస్తానీపంతులుకి కొరడాకొస తగిలినట్టయింది.

మాదిగల మాట యేమయినా, పెద్దచెరువులో తురకలు దిగితే మాట్టాడని సవర్ణులు, కిరస్తానీలను— కనీసం చదువుకున్న తనకయినా దిగనివ్వక పోడం చూడగా, అవూరువచ్చినప్పణ్ణుంచీ గుర్రుగానే వుంటోం దతనికి.

"ఎప్పుడో యిక్ష్వాకులనాడు రాజ్యాధిపత్యం చెలాయించివుండిన యిస్లాము మతాని కాగౌరవం యేమిటి, యిప్పుడు రాజ్యాధిపత్యం చెలాయిస్తూనే వుండిన క్రైస్తవమతాని కీ అగౌరవం యేమిటీ?" అని యెన్నోమాట్లు తర్కించుకున్నా డతను.

అలా తర్కించుకున్నప్పుడల్లా, మిషనరీల ప్రవృత్తే తమ యీదౌర్భాగ్యాని క్కారణం అన్నట్టు తోస్తూ వచ్చిందతనికి.

"తెలిసా, తెలియకా? నయానా, భయానా?" అన్న ప్రశ్నలు విడిచి పెట్టేస్తే, యిస్లాం మతంలోనూ కలిశారు హిందువులు.

అయితే, వారు, హిందువులకు దూరంగా వెళ్ళిపోలేదెక్కడికీ.

అలా కలిసినవారిలో పంచములూ వున్నారు.

వారూ దూరంగా వెళ్ళిపోలేదు, హిందువులకు.

హిందువుల మధ్య—సవర్ణులపక్కన—బ్రాహ్మలతో కూడా భుజమూ భుజమూ రాసుకుంటూనే వున్నారు వారు.

కొత్తమతం పైకి లేవతీసింది వారిని.

దానికి సాయం, అదివరకే ముస్లిములయి వుండిన హిందువులూ, అసలు ముస్లిములే అయినవారూ కూడా వారితో సంబంధబాంధవ్యాలు కలుపుకుంటున్నారు.

హిందువులుగా వుండినప్పుడు, బ్రాహ్మడు—క్షత్రియుడు—వైశ్యుడు—శూద్రుడు—చాకలి—మంగలి—మాల—మాదిగ—ఇలా వేరువేరయిపోయి వుండినవారందరూ యిస్లాం మతం పుచ్చుకోగానే వొక్కటే అయిపోయారు.

నవాబు, గరీబు—పాచ్చా, ఫకీరు—యీ భేదాలేమయినా వున్నాయేమో గాని బతుకంతా వొకటే వారికి.

జాతి అంతా వొకటే.

మతం అంతా వొకటే.

చావుబతుకుల్లో కూడా భేదాల్లేవు వారికి.

మరి, తమ సంగతి?

మతం మార్చారే గాని పంచముల గూడేల్లోనే వుంచుతున్నారు మిషనరీలు తమర్ని.

ఊళ్ళలో ప్రవేశపెట్టడం లేదు.

సవర్ణుల మధ్యకు మార్చడం లేదు.

వారితో కలపలేదు.

కలియనివ్వనూ లేదు.

మరి, మిషనరీలే తమతో ఐక్యం కాలేదు గదా, తమలో తమకు మాత్రం యెలా అబ్బుతుందీ ఆ యేకత?

పైగా, మతం మట్టుకే యిచ్చారు గాని, మిషనరీలు తమకు బంధుత్వం యివ్వలేదు.

అసలు, వారు కూడా దూరంగానే వుంచుతున్నారు తమర్ని.

సహపంక్తి అయినా యివ్వడం లేదు.

బట్లర్లను చేశారు.

నౌకర్లను చేశారు.

చదువు చెప్పారు.

ఉద్యోగా లిచ్చారు.

అంతే.

"అక్కడే—అక్కడే" అంటూ దూరంగానే వుంచుతూ వస్తున్నారు తమర్ని, బ్రాహ్మలకంటే యెక్కువగా.

ఏం, యిదంతా యేమిటి?

దీనికి తగిన ప్రత్యుత్తరం కనపడలేదతనికి.

పంతులు తండ్రికి వొక ముస్లిముకి బాగా స్నేహం.

ఆముస్లిం, తన తండ్రితో యెన్నోమాట్లు వాదించా డీసంగతి.

"రా, యిస్లాంమతం పుచ్చుకో" అని కూడా ఆహ్వానిస్తూ వచ్చాడు.

"నీ జాతిని విడిచిపెట్టుకున్నావు. నీ మతం విడిచిపెట్టుకున్నావు. కాని, నీ ఆదిజాతివారితోనే నీకు సంబంధం. నీ ఆదిమతంవారితోనే నీ కిచ్చిపుచ్చుకోడాలు. నీ కిప్పుడు జాతిలేదు తెలుసా? కనక, రా, మాలో కలిసిపో. స్వేచ్ఛగా బతుకు" అనిన్నీ యెన్నోమాట్లు చెప్పాడా ముస్లిం తన తండ్రితో.

అదంతా యిప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చింది పంతులుకి.

హిందువులు తనకి హైందవజాతీయత యివ్వలేదంటే, మరి మిషనరీలు మాత్రం యిచ్చారా తమ జాతీయత?

తమ దొక కొత్తజాతి.

పునాది వుందా దానికి?

జాతే మారదంటున్నారు కొందరు. మరి, కొత్తజాతి యెక్కణ్ణుంచి వస్తుంది?

ఎన్నోమాట్లు, ఎంతెంతగానో చర్చించుకున్నా డిదంతా పంతులు.

రాజకీయంగానేగాని ఆధ్యాత్మికంగా తమ కస్తిత్వం లేదన్నట్టు కనపడిందతనికి.

అనుబంధమేగాని ఆత్మీయత లేదు తమ కన్నట్టూన్నూ అర్థం అయిందతనికి.

సవర్ణు లందరూ వొకరి యిళ్ళకొకరు వెడతారు.

తురకలూ హిందువులూ కూడా వొకరి యిళ్ళ కొకరు వెడతారు.

వరసలు పెట్టి పిలుచుకుంటారు.

కష్టసుఖాలు చెప్పుకుంటారు,

సలహాలు చెప్పుకుంటారు.

సాయం చేసుకుంటారు.

ఒకటే సంఘం అన్నట్టు మసులుకుంటారు.

మరీ తమ సంగతి?

ఒక్క పంచములతోనే తమకలాంటి కలయిక.

ఊరంతా తమ నెవరో అన్నట్టు చూస్తుంది.

తామూ వూరివారి నలాగే చూస్తారు.

పోనీ అంటే, పంచములు తమ కాధిక్యమే యిస్తారు; కాని తమవారన్నట్టు మాత్రం చూసుకోరు.

ఏదో భేదం వున్నట్టే చూస్తారు.

హిందువులంటే తమకూ అలాంటి భేదమే కనపడుతుంది.

"మిషనరీల మప్పితం తమ కలాంటి ప్రత్యేకత కలిగిస్తోందా?" అనుకున్నాడు.

"మరి, తానిప్పుడేమిటీ చెయ్యడం?" అని విమర్శించుకున్నాడు, చివరికి.

ఒకటే దారి.

మిషనరీల అడుగుజాడలే కనపడ్డాయి.

ఈపరిస్థితులన్నీ వారితో చెప్పి చూశాడు కాకినాడ వెళ్ళి.

"నీపని నువ్వు చూసుకో" అని మాత్రమే చెప్పి పంపేశారు వారతణ్ణి.

4

సాయంత్రం అయిదుగంటలవేళ పెద్దమాదిగ లిద్దరూ, మతంలో కలిసిన వృద్ధు లిద్దరూ, పంతుల్ని మాత్రం వెంటపెట్టుకుని గ్రామచావడిలో కూచుని వుండిన మున్సబుకరణాలనూ, బ్రాహ్మణ ప్రముఖులనూ, కమ్మదొర లనూ సంబోధించి "మా మాట యేమాలోచించారండి?" అనడిగారు.

ఇది విని చావడిలో వున్నవారందరూ చకితు లయి చూశారు.

కొందరు కనుబొమ లెగరవేసుకున్నారు.

కొందరు తల లెగరవేసుకున్నారు.

"హరిః ఓ" మ్మన్నాడు యాజులు, కరణం కేసి చూస్తూ.

మొత్తానికి మౌనం తాల్చా రందరూ.

అది చూసి "అల్లా కటాక్షించిన మంచినీళ్ళు తీస్కోడానికి వీళ్ళ హుకుం యెవడి క్కావాలా, మాదిగల్ని పెద్దచెరువులో దిగించవయ్యా" అన్నాడు కరీము, జనాంతికంగా పంతులుతో.

"మాట్టాడ రేమండి కామందులు?" అంటూ మళ్ళీ రెట్టించారు మాదిగలు.

"మాట్టాడ్డానికయినా, మాట్టాడకపోడానికయినా యిందులో యేముంది?" అన్నాడు కరణం, సంగతి తేల్చేస్తూ.

కాని "యీ రెండు రోజులనుంచీ యేమిచేస్తున్నారు రా?" అనడిగాడు మున్సబు.

"ఒకపూట వొకరూ, మరో పూట మరొకరూ పెద్దకులాల వారు పోస్తున్నా రండి మాకుండల్లో నీళ్ళు"

"ఇంకేం? అలవా టయేపోయింది. కనుక, కాలవలు తెరిచి మళ్ళీ చెరువుల్లో నీళ్ళు నింపుకునేదాకా అలా పోనివ్వండి"

మాదిగ పెద్దలు మాట్టాడలేకపోయారు.

విస్సన్న అని గ్రామనౌకరు.

పాతిక సంవత్సరాలవాడు.

చదువురాదు కాని చురుకయినవాడు.

తండ్రి చచ్చిపోగా, సంవత్సరం కిందటే నౌకరీలో ప్రవేశించాడు.

"చెయ్యలేమండి" అన్నా డతను, మొగం వంచుకుని.

"హదీ మాట" అన్నాడు కరీం, జనాంతికంగా.

"చెయ్యలేరేం? ఏంచేస్తారు మరి?"

గుడ్లురుముతూ యిలా అడిగాడు కరణం.

"అలా కాలంగడపడం మాకు సాగదండి. మీరే ఆలోచించి చెప్పండి" అని నిలవరీశాడు విస్సన్న.

"చెయ్యలేరుట. అబ్బో, ఉద్యోగస్థులకంటే యెక్కువ బింకంగా మాట్టాడుతున్నాడు విస్సిగాడు. మాదిగపల్లె బాధ్యత అంతా తనమీదేవుంది కామోసు" నన్నాడు మున్సబు కళ్ళెర్రజేసి, తన గ్రామాధికారిహోదా పురస్కరించుకుని.

"మాదిగల బాధ్యత అంతా మరెవరు వహిస్తే మీకు నచ్చుతుం దండి?" అని మళ్ళీ అడిగాడు విస్సన్న, టొకాయించి.

"ఎవరో యెందుకూ? నువ్వే వహించరా. వహించి యేమి చేస్తావో నువ్వే చెయ్యి, చూతాం"

మున్స బిలా పురిమాటప్పటికి చావడిలో ప్రశంసలు రేగాయి.

కరీము చురుగ్గా చూశాడు విస్సన్న కేసి, కాని, చెయ్యి పట్టుకుని విస్సన్నని వెనక్కి లాగేసి "మేమేదో చెయ్యదలచుకుంటే యేలినవారి నడగడం యెందుకండి?" అనడిగాడు పీరాస్వామి, తెలివిగా.

"ఛా, ఏంమాట హయ్యా హది?" అన్నాడు కరీము, పంతులు కేసి చూస్తూ జనాంతికంగా.

"మరి, నువ్వెందుకు వచ్చిన ట్టిక్కడికి?" అని తనని నిలేసి అడిగిన ట్టనిపించిం దీమాట పంతులుకి.

కాని, దిగమింగుకుని వూరుకున్నా డతను.

విస్సన్నకి మాత్రం పౌరుషం కెళ్ళించింది.

"ఒక కులంపక్షంగా అడుగుతున్నాం మనం, బిచ్చంగా కాదు. సమాన ఫాయాకే యిక్కడ చెల్లుబడి" అన్నాడతను. పీరాస్వామితో మెల్లిగా.

"వచ్చిన రోష్టు రానేవచ్చింది. నీళ్ళ చుక్క ల్లేకుండా యెండి, కుళ్ళి, చావడంకంటే, యిలాంటి సందర్భంలో బరిమీద యెదిరించి ప్రాణాలు విడవడమే మంచిది" అని కూడా అన్నాడతను, గంగులుతో.

ఊగిపోయాడు.

ఒక్క ఉరుకురికాడు ముందుకి.

"పెద్దచెరువులో దిగేస్తామండి, మానం మేము" అనేశాడు చావడికేసి చూస్తూ, యెదురొమ్ము విరుచుకుని.

"అచ్చా మాట హది. ఇస్గాడూ మన్సీ" అన్నాడు కరీము, మీసంమీద చెయ్యి వేసుకుని, మళ్ళీ జనాంతికంగా.

కాని, తక్కిన మాదిగలు బెదురుచూపులు చూశారు.

పంతులు మొగం మాత్రం జేవురించింది.

చావడిలో వున్నవా రందరూ మొగమొగాలు చూసుకున్నారు.

"ఇదంతా ఆ కిరస్తానీ పంతులు చేస్తున్నా" డన్నా డొక కమ్మ దొర, పళ్ళు బిగించి మెల్లిగా మున్సబుతో.

కిరస్తానీమతం వూళ్ళో ప్రవేశించాక మాదిగలు తెనుగుమీరి పోతున్నారని కమ్మవారి కొంచెం గుర్రుగానే వుంది.

"ఇప్పుడు కొంచెం బిగించామంటే, కిరస్తానీలను చులాగ్గా సాగనం పెయ్యవచ్చు" నన్నాడు యాజులు, మెల్లిగా, వెంకు చౌదరితో.

"కిరస్తానీపీరుడు అణకువగానే మాట్లాడుతున్నాడు, హిందూ విస్సిగాణ్ణి చూడండి ఎంత పొగరో వాడికి?" అన్నా డొక అవధాని యాజులుతో.

కొద్దిగానో గొప్పగానో చావడిలో అందరూ కొంచెం కరుగ్గానే చూశారు.

పంతులు చూపంతా అటే వుంది.

"వల్లకాదు. మీతం(డులనాడు—మీతాతలనాడు—మీ ముత్తాతలనాడు—ఎప్పు డయినా వుందా ఆపద్ధతి?" అంటూ వురిమాడు కరణం.

"పెద్దచెరువులో దిగుతాడట విస్సిగాడు. ఏం, ఆడది యేలుతోందా?" అనడిగాడు మున్సబు.

"ఎందుకూ, నేనే కిరస్తానీనయి వుంటే, యెన్నడో పెద్ద చెరువులో దిగివుండకపోదునా?" అని యెదురడిగాడు విస్సన్న.

కరీము మెప్పుగా చూశాడు కళ్ళుతిప్పుకుంటూనూ, తల యెగర వేసుకుంటూనూ.

"నీపని నువ్వు చేసుకో. వెళ్ళు అని పంపేశారు మిషనరీలు పంతుల్ని. ఆమాట యిప్పుడు బందం అన్నట్టనిపించింది పాపం అతనికి.

"వోస్! తక్కిన కిరస్తానీలకంటే బొడ్డున మాణిక్యంతో పుట్టుకువచ్చావు నువ్వు మహా" అన్నాడు మున్సబు.

"చూస్తావే మయ్యా?" అనడిగాడు కరీము పంతుల్ని.

పంతులు తల తిరిగిపోయింది.

"వోరేయ్, విస్సిగా" అంటూ పిలిచాడు కరణం, కొంచెం కరుగ్గా.

"నాకళ్ళముందు పుట్టావు నువ్వు వూరిపెద్దల నందరినీ యెదిరిస్తున్నావు నువ్వు (గామనౌకరువి, జ్ఞాపకం వుందా?" అని కూడా అడిగా డత నలాగే.

"నీళ్ళు లేక నాలుక పిడచకట్టుకుపోయి చావడానికా యిచ్చారు సర్కారువారు నాకు నౌనిరీ?"

"నీళ్ళు సంపాదించుకునే మార్గం యిదా?"

"మరేదో చూపించండి"

ఫిరంగి గుళ్ళల్లా వెడుతున్నాయి మాటలు.

చావడిలో అందరికీ పొగలు కమ్ముకుంటున్నాయి కళ్ళకి.

వొణికిపోయాడు గంగులు.

సర్వనాశనం మీదపడిపోతుం దన్నట్టు తోచిం దతనికి.

"పోనీ, మాచెరువుకు సగం అయినా నీరు విడిచిపెట్టండి" అన్నా డతను, కరణంకేసి తిరిగి, చేతులు జోడించుకుని.

"ఛూ, ఛూ, మాటకీ హద్దంవచ్చావ్ నువ్వు, ఏం మస్సీ నువ్వు ఘంగులూ" అంటూ చెండుకున్నాడు అపవారించి కరీము.

అందుకే విస్సన్న పులుకూపులుకూ చూడగా "అదీ వల్లకాదు. ఉన్న నీరంతా మీకిచ్చేసి బురద తాగమా మేము?" అని కస్సు మన్నాడు యాజులు.

"మరి మేము?" అంటూ టూకాయించాడు విస్సన్న, అంతకంటే కస్సు మంటూ.

"ఆమాట దేవుడి కొడుకు నడుగు" అన్నా డొక చౌదరి, మున్సబు అంగీకారం అర్థిస్తున్నట్టు చూస్తూ.

పంతులు విరగబడి చూశాడు.

అరికాలిమంట నెత్తి కెక్కింది విస్సన్నకి.

"అయితే, నే నెవర్నో తెలుసా మీకు?" అనడిగా డతను, యెదురొమ్ము విరుచుకుని, తర్జనితో తనని నిర్దేశించుకుంటూ.

"తెలుసు పోవోయ్, పక్షీ!"

"పోతా తొందరపడకండి"

కరీము మెప్పుగా చూశాడు.

మళ్ళీ వొణికిపోయాడు. గంగులు.

విస్సన్న కేసి కంగారుగా చూస్తూ చావడి కేసి చేతులు జోడించుకున్నా డతను.

వెంటనే వొక చౌద రందుకున్నా డరుగు దిగి.

"ఒరే, పీరుడూ, తగువు పెంచుకోవా లంటే క్షణం. మీరే మహా మొనగా ళ్ళనుకోకండి- కాని, యీ వూరెప్పుడు పుట్టిందో, మీకూ మాకూ తగువులు పుట్టాయా యీగడ్డమీద వొక్కమా టయినా?" అని కూడా అడిగా డతను, న్యాయబారి చూస్తూ.

"ఆమాటకి వస్తే, మంచినీళ్ళకోసం యెన్నడయినా మేమిన్నిపాట్లు పడవలసివచ్చిందా దొరగారూ?" అనడిగాడు పీరాస్వామి.

"నిజమే; కాని పేచీలు పడితే పాట్లు తప్పుతాయా?"

"పేచీ లంటే యిష్టం లేకేకాదూ మీకాళ్ళదగ్గిరికి వచ్చి మాకు గతి చూపించ మని మిమ్మ ల్నడగడం?"

"అది బాగుంది. మాకూ మీకూ గూడా అపాయం లేని వుపాయం——"

"చెప్పండి" అన్నాడు విస్సన్న, మాట సగంలో అందుకుని.

"అలా దారికి వచ్చావు బాగుంది" అంటూ మెచ్చుకున్నాడు చౌదరి, ముందు.

"ఎవరికీ యిబ్బంది లేకుండా యీవేసవి వెళ్ళిపోవా లంటే, యిదివరకి నడిచిందే దారి. అయితే, పొద్దస్తమానమూ మీ కందరికీ నీళ్ళు పోస్తూ కూచో డాని కెవరికి తీరుతుందీ? కనక, యిద్దరు మనుష్యులను రాయితీగా కుదురుస్తా న్నేను, జీతం యిచ్చుకోండి మీరు" అన్నా డతను, చాలా సౌమ్యంగా.

"దేవు డిచ్చిన నీరు మీరూరికే వాడుకోడమూ, మేము డబ్బు పెట్టి కొనుక్కోడమూనాండి?" అనడిగాడు గంగులు, నిరాశగా చూస్తూ.

"లేకపోతే వూరందర్నీ మాడిపొమ్మంటావా?"

ఒక్కగంతువేసి ముందుకు వచ్చి, వొక చేత్తో గంగుల్ని నిషేధిస్తూ "మరి, మమ్మల్ని మాడిపొమ్మంటారా మీరు?" అనడిగాడు నిష్ఠురంగా విస్సన్న.

చౌదరి మాట్లాడ లేకపోయాడు.

"మమ్మల్ని మినహాయించా వూరందర్నీ లెక్కచూసు కుంటున్నారు మీరు దొరగారూ?" అనడిగాడు, వీరస్వామి, చావడిలోవారి నందరినీ చూస్తూ.

"పోనీ, నువ్వు చెప్పరాదూ వుపాయం?"

"మీరే ఆలోచించండి కామందులు"

"బాగా ఆలోచించే చెప్పానురా నేను" అన్నాడు చౌదరి.

"నిజాని కాలోచించడాని కేమీ లేదురా యిందులో, వోట్టి వడ్లగింజలో బియ్యపు గింజరా" అని కూడా అన్నా డతను.

"మేము లేకపోతే మీకొక్కదినం గడవదు"

"అదిగో, అదే, మీకున్న బెట్టుసరీ. అదే చేస్తోం దీగడబిడ అంతా. అయితే, మేము లేకపోయినా మీకేమీ దిగడిపోదు, కదూ?"

వీరాస్వామి మళ్ళీ నిరుత్తరు డయినాడు.

"యుక్తుల్ హెందుకయ్యా?" అనడిగాడు కరీము పంతుల్ని, జనాంతికంగా.

కోడిపాచు పడగవిప్పేటట్టు తలపైకెత్తుకుని కోరచూపులు చూశాడు విస్సన్న చౌదరికేసి.

అంతవరకూ దుడ్డుకర్రతో నేలమీద పొడుస్తూ, కాలిబొటనవేలితో నేల రాస్తూ మొగం వంచుకుని వున్నా డతను.

చూశాడు చూశాడు, చావడిలో వెనకవుండినవాడల్లా ముందుకి వచ్చి "ఇదేం శాశ్వతమా? ఈమాత్రందానికి తరతరాలుండిపోయేటట్టు కావేషాలు పెంచుకోవడం తెలివయినపనా? నాలుగేళ్ళనా డేం జరిగింది? వోట్ల యజ్ఞం అడావుడిలోపడి సమయం దాటబెట్టుకుని, మళ్ళీ కాలవలు తెరిచేదాకా మీరూ మేమూ కూడా పసరెక్కిపోయిన నీళ్ళు తాగలేదూ కళ్ళు మూసుకుని? వస్తూ వుంటాయి చిక్కులు. అప్పుడే నాలుగు రోజులు గడిచేపోయాయి. ఇప్పటి మట్టుకి మీకొంపల్లో వొక చెలమతీసుకోండిరా" అంటూ చక్కట్లు దిద్దా డొక శాస్త్రి.

"అవునవును, అది బాగుంది. ఇంతకీ, — ఫాదరీదొరలు నుయ్యి కట్టించిపెట్టరాదూమీకు? ఊరికే మతంలో కలుపుకోగానే తీరిందా?" అనడిగాడు చౌదరి, దానిమీద.

"ఎక్కణ్నుంచో వచ్చిన ఫాదరీలకు పడుతుందా బాబయ్యా, మాగోడు?" అనడిగాడు వీరాస్వామి.

"అయితే, యెన్నియుగాలనుంచో వుండిన మతం యెందుకు విడిచి పెట్టావురా నువ్వు?"

వీరాస్వామి మరోమాటున్నూ నిరుత్తరు డయినాడు.

దీనిమీద రోషం కెక్కించింది పంతులుకి?

"ఇందాకణ్నుంచి చూస్తాను, మామతం సంగతి మీకెందుకండీ?"అనడిగా డతను, కచ్చితంగా.

"అయితే, మావూరి సంగతి నీకెందుకూ?" అంటూ నిలవ తీశాడు శాస్త్రి.

"అసలు నువ్విక్కడి కెందుకు వచ్చావ్?" అని గద్దించాడొక కమ్మ యువకుడు.

"అలా అడగం" డన్నా డొక యువకుడు.

"ఇస్కూలు నేలమట్టం చెయ్యాలంటే యిదే సమయం అన్నాడు మరొకడు.

"ముందు క్రాపింగులు గొరిగించెయ్యా" లన్నాడు వృద్ధుడొకడు.

తలోమాటా అన్నా రింకా యెందరో.

ఇవన్నీ పంతులు చెవిని పడ్డాయి.

అతని తల మళ్ళీ తిరిగిపోయింది.

సరళమైన అతని కంఠ స్వరం కర్కశం అయింది, దాంతో.

"ఏమంటా?" రనడిగా డతను.

"మీరే చెప్పండి" అన్నాడు గంగులు.

"రాజీ కుదరదు"

"కనపడుతూనే వుంది"

"ఇక మనతప్పులేదు, రండి

ఒక్క క్షణం ఆలోచించి "ఏం బాబయ్యా, ఏం సెలవ్?" అనడిగాడు గంగులు, చివరిమాటగా.

"నాలుగురోజులు కళ్ళు మూసుకుంటే గడిచిపోయేదానికి రచ్చ కెక్కా రేమిట్రా?" అనడిగాడు చౌదరి.

ఊపిరి బిగపట్టుకుంటూ చూశాడు పంతులు.

"ఇక యెందు కయినా తయారే" అన్నట్టు తలవూపుకుంటూ మాదిగలు దారితీశారు.

విస్సన్న కేసి చూస్తూ నిస్సాకారంగా పెదవి విరిచాడు కరీము.

చురుక్కుమంది విస్సన్నకి.

కళ్ళు మూసుకుని అడుగువేశా డతను.

* * *

"అగ్గి రవిలింది" అన్నా డొక బ్రాహ్మణుడు, మాదిగలు వెళ్ళిపోయాక.

"మాదిగలు మాత్రమే అయితే మన కేమీ యిబ్బంది లేక పోవును. కిరస్తానీలు కూడా వున్నారు, మరి, చిక్కే" అన్నాడు మరో బ్రాహ్మడు.

"మన కాభయం అక్కర్లేదు. ఫాదిరీ లిలాంటివాటిలో కలగజేసుకోరు" అన్నాడు కరణం;

"కలగజేసుకుంటారే అను. అయితే, మాత్రం మనం లొంగిపోవలసిం దేనా?" అని యెదు రడిగాడు మున్సబు.

"ఏమి చెబుతావు చౌదరీ? మాట్లాడవేం?" అనడిగా డప్పు డొక బ్రాహ్మడు.

"ఏం చెప్ప మంటారూ?" అని యెదు రడిగాడు చౌదరి.

"మాదిగలు పాలికాపుతనం మానేస్తా రనుకో"

"అది మీరూ అనుకోవసిందేగా?"

"మాకూ మీకూ భేదం లేదూ?"

"రాత్రిళ్ళు మీరు మందపేట బయలుదేరితే తొట్టిలో కూచుని మీ బండి తోలేవాడు మీమాదిగపాలికాపే కాదూ?"

"ఊరుకోండూరుకోండి" అంటూ అందుకున్నాడు కరణం, అవ్యవధానంగా.

"ఇదిగో, యిదే, మనదగ్గిర వున్న జబ్బు. ఒకళ్ళ నొకళ్ళం దెప్పుకుంటూ వున్నంతకాలమూ మన గతి యింతే" అనిన్నీ మందలించా డతను.

దానిమీద యాజు లందుకున్నాడు.

"తగవులే వస్తే అందు కందరూ సిద్ధమే. అన్నీ వుపాయాలే; కాని అసలు సంగతి మీరెవరూ గుర్తించడం లేదు. సాహసించి మాదిగలు పెద్ద చెరువులో దిగితే యేమిటీ చెయ్యడం?" అనడిగా డతను, గట్టిగా.

"అవు" నంటే "అవు" నన్నారు నలుగురూ.

పెద్ద లందరూ ఆలోచించారు.

రాత్రీ పగలూ కూడా పెద్దచెరువు పవిత్రత కాపాడుతూ వుండడానికి "ఉచిత జీతాలతో" నలుగురు యువకులను నియమించాలని నిశ్చయించుకున్నారు.

అందులో వొక యువకుడు "బ్రాహ్మ డయి వుండా" లనుకున్నారు.

ఒకడు "కమ్మ అయి వుండా" లనుకున్నారు.

"ఒక్కణ్ణి కమ్మవారూ, బ్రాహ్మలూ సమిష్టిగా నిర్ణయించా"లనుకున్నారు.

ఒకణ్ణి "కరణం నామినేటు చెయ్యా"లనుకున్నారు.

ఆయువకులకు జీతాలు ఊరుమ్మడి సొమ్ములోంచి యివ్వడాని కందరూ అంగీకరించారు.

5

గంపెడాశతో తాలూకాకు వెళ్ళి, పంతులు, సంగతంతా చెప్పి "సాయం చెయ్య"మని ప్రార్థించగా "హో, హో, బంగారు అవకాశం" అంటూ ఎగిసి కూచుని అందుకున్నాడు తాలూకా కాంగ్రెస్సు సంఘాధ్యక్షుడు.

"నిజంగా యిలాంటి సంఘటనలే మాకు పరపతి హెచ్చించేవి. బ్రాహ్మణ ప్రాబల్యంతో కుళ్ళిపోతున్న కుగ్రామాల్లో యిలాంటి క్లిష్టసమస్య లెప్పుడు తలచూపుతాయా అని యెదురుచూస్తున్నా నేను, రెండుమాసాలనుంచి. నాకీ పదవి రావడంతోనే మీకిలాంటి చిక్కు రావడం నాఅదృష్టం. మీ గ్రామం ఆంధ్రదేశానికంతకీ నడిగడ్డ అయిపోతుందిక చూసుకోండి. ఆపోతుగడ్డమీదే యీవిషయం పరిష్కారం అయిందంటే, ఆంధ్రహరిజనులకు స్వరాజ్యం సిద్ధించిందన్నమాటే దీంతో, తక్కిన ప్రాంతాల్లో వున్న హరిజనులకు గొప్ప బలం చేకూరుతుంది. తక్కిన ప్రాంతాల సవర్ణులకున్నూ గొప్ప కనువిప్పున్నూ కలుగుతుంది. అయితే, యిది స్వల్పవిషయం అని మీరు భావిస్తున్నారేమో? మనలో వున్న జబ్బే యిది. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యవాదుల నొక్క వూపు వూపే మహాగడ్డుసమస్య యిది. ఇదే యే గుజరాతీవాడో యే బెంగాలీవాడో అయితే అఖండ్ హిందూస్థాన్ సమస్య చేసి విడిచిపెడతాడు. ఇప్పుడయినా మీరేమీ కించపడనక్కరలేదు. అఖిలాఫ్రికాఖండంలో పాతుకుపోయివున్న రంగుభేద సమస్యను టువ్వున యెగరగొట్టివేసే విషమసమస్యగా మార్చేస్తాను చూసుకోండి నేనిది. నాలో వున్న ప్రత్యేకత మీరెరగరు. కాలవలు కట్టేసి—సొంత

చెరువు ఎండిపోయి—కనీసం పర్లనుయ్యి అయినా లేక—తాగడానికి మంచినీటి చుక్కల్లేని హరిజనసోదరులకు, చెయ్యిచాపితే అందేటట్టు సముద్రం అంత సవర్ణుల చెరువు పక్కనే వుండగా అందులో దిగడానికి హక్కులేదూ? చాలా దారుణం యిది. మిక్కిలీ ఘోరం యిది చెప్పరాని అమానుషం యిది. సిగ్గుతో కుంగిపోతున్నాన్నేను విచారంతో మగ్గిపోతున్నాన్నేను కాని బెంగవద్దు మీకు. కాంగ్రెస్సే మనకందరికీ అండ. అందులో హరిజనులకే అగ్రపీఠం యిప్పుడు. దానికి మీ గ్రామంలో వున్న బ్రాహ్మ లౌక లెక్కా పత్రమా? అయితే, వొకటుంది. ముందు మీరూ మీవూరి హరిజనులూ అందరూ కాంగ్రెస్సులో చేరండి. అరవై డెబ్బయి కుటుంబాలంటున్నారు మీరు హరిజనులవి. వారిలో నూరుగురు కాంగ్రెస్సులో చేరడం అతిసులభం. ఇదిగో రశీదు బుక్కు. ఇది పూర్తిచెయ్యండి. ఇక్కడ కూచుని పూర్తిచేసినా చెయ్యవచ్చు మీరు. పాతిక రూపాయలు మాత్రం నాచేతి కిచ్చెయ్యండి మీరు. మీ బాధ్యత యెంత గొప్పదో మా నియమాలూ అంత గొప్పవే. కాంగ్రెస్సులో చేరనివారి విషయమై పనిచెయ్యడం మాకెలా వీలు మరి? ఇదిగో, మీసంగతి జిల్లాసంఘానికి రాసేస్తాన్నేను. అది రాష్ట్రసంఘానికి రాసేస్తుంది నాకంటే త్వరగా. ఉత్తరక్షణంలో ముప్పయిమూడుకోట్ల దేవతలూ మీవూళ్ళో వాలిపోతారు తెలుసా? అదృష్టం అంటే మీదే. భాగ్యం అన్నా మీదే. మీఫొటో పత్రికల్లో పడాలంటే మీకు మరో దారేదీ? మరి ఆలస్యం యెందుకూ? అమ్మమ్మా, చూస్తూ వూరుకోవలసిన విషయమా యిది? ఇది పరిష్కారం అయేదాకా నేను భోజనంచేస్తానా నిద్ర పోతానా?"

పంతులు చెవులు గింగురుమన్నాయి.

కాంగ్రెస్సు సంఘాధ్యక్షుని ఆవేశమూ పరవళ్ళూ చూశాటప్పటికి అతనికి చూపులున్నూ చెదిరిపోయాయి.

6

కాళ్ళీడ్చుకుంటూ వెళ్ళి వూళ్ళో జరుగుతున్న సంగతులన్నీ చెప్పి హరిజన సేవక సంఘాధ్యక్షుణ్ణి కూడా కోరాడు పంతులు, సాయం చెయ్యమని.

"మీరలా ప్రార్థిస్తా రేమిటండీ, ఇలా చెయ్యి అని ఆజ్ఞాపించక?" అంటూ ప్రారంభించా డాత్యాగమూర్తి.

"నేను హరిజనులకోసం పుట్టాను. హరిజనులకోసమే పెరిగాను. చివరికీ శరీరం హరిజనుల పాదాలకిందే మట్టి అయిపోతుంది. ఇది నాఅదృష్టం. పూర్వజన్మంలో నేను చేసుకున్న సుకృతాని కిది ఫలితం. ఇందుకు చాలా

గర్విస్తున్నా న్నేను. ఇది గుర్తించలేనివాళ్ళెవ రేమనుకున్నా నేను గమనించను. ఈశ్వరాదేశం నేను చక్కగా గుర్తించగలను. అది గుర్తించాను కనుకనే దొమ్ములాడి నేనీ పదవి సంపాదించుకున్నాను. నే నెన్నోమాట్లు జెయిలుకి వెళ్ళాను. వెళ్ళినప్పు డల్లా యెంతెంతో తపస్సు చేశా న్నేను జెయిళ్ళలో. అది సిద్ధించింది నాకు పూర్తిగా. కాని యీసంగతి వారితోనూ వీరితోనూ నేను చెప్పుకోను. ఆత్మస్తుతి చాలా తప్పు. నేను చేసే పనులే గాని, నా స్వవిషయం వొకరి కెందుకు తెలియాలీ?

మరి, ప్రకృతం. అసలీ హరిజనసమస్య యెందుకు వచ్చిందీ? బ్రిటిషు సామ్రాజ్యవాదులు సృష్టించా రిది. నీళ్ళు పోసిన్నీ పెంచారు వారిది. అంత వరకూ ఆధ్యాత్మికమైన మన హిందూజాతి యెలాంటి తగవులూ లేకుండా ధృవతార లాగ వెలిగింది. ఎవళ్ళు చేసుకున్నది వాళ్ళ మనుభవిస్తూ యెవళ్ళ మానాన వాళ్ళం బతికాం మనం. బ్రిటిషువారే మనలో కల్లోలాలు రేకెత్తించారు. లేకపోతే, హరిజనులు, సవర్ణులమీద తిరగబడి "మా మాట యేమి చెప్పా"రని యెన్నడయినా అడిగారా? కాంగ్రెస్సిది గుర్తించింది. ఆ దరిద్రనారాయణుడు హరిజనసమస్యే తన జీవితసమస్యగా స్థిరపరచుకున్నాడు. దాని ఫలితమే యీహరిజనసేవకసంఘం. మీరు బాగా అర్థంచేసుకోవాలి. మీరు బాగా అవగాహన చేసుకోవాలి. మీరిది పూర్తిగా మనస్సుకి పట్టించుకోవాలి.

అయితే,—హరిజనసేవకసంఘం అంటే యేమిటి? హరిజనులైన మీకందరికీ సేవలు చెయ్యడానికి కంకణం కట్టుకున్న నావంటి త్యాగధనుల—తపస్సంపన్నుల కూటం అన్నమాట. ఎంత గొప్ప సంస్థో గుర్తించారా యిది? ఇలాంటి సంస్థ నిర్మించడం ఎంత గొప్పో తెలుసుకున్నారు. ఇలాంటి సంస్థను నడిపించడం యెంత కష్టమో వూహించారా? హరిజనుల నుద్ధరించడం అంటే పైపైని లేదండోయ్! దేశంలో, మొన్నటిదాకా, అక్కడక్కడ యే కొందరో యేస్వల్పమో అస్పృశ్యులకోసం పని చేసివుండడం నిజమే; కాని వారి కిదే పనా? వారి శ్రద్ధ అంతా దీనికోసమే వినియోగపడిందా? ఏదో మెప్పుకోసం—ఏవో బిరుదులకోసం—ఎంతెంతో విరాళా లార్జించడంకోసం చేసి వుంటారు వారీపని. మరి, మేము? మాకిదే పని. మా సంసారా లేమయిపోయినా మాకిబ్బంది లేదు. మాసాలతరబడి యిల్లూవాకిలీ విడిచిపెట్టేసి వుంటాం మేము. మీరింకోటి కూడా గమనించాలి. నన్ను సాయం చెయ్యమని సవినయంగా ప్రార్థిస్తున్నారు మీరు. వేడుకొంటున్నారు. ఎంచేతో తెలుసా? అదే మావిశిష్టత అదే మాదగ్గిర వున్న ఘనత. నేను ఢంకామీద దెబ్బకొట్టి అడుగుతున్నాను..

కష్టం వచ్చినప్పుడు హరిజనులకు కనిపించేదెవరు? మేము కామూ? ఈ విశాల విశ్వంలో అనంత హరిజనులకు ఏకైక ఆధారం మేము కాదూ? మావుద్దేశాలూ మాపనులూ యెంతెంత గొప్పవో ముందుముందు మీకింకా బోధపడతాయి.

"హరిజనులు" అన్న కొత్తపేరు సృష్టించడంవల్ల మీప్రత్యేకత బాగా స్థిరపడిపోయింది తెలుసా మీకు? ఇలా కాక,— వర్ణభేదాలూ, మతభేదాలూ తొలగించడానికే ప్రయత్నించి వుంటే, యీవిశాలదేశంలో, యీఅఖండజాతిలో నామరూపాలుండునా మీకు? అంతకంటే మీజాతికి చేసే అపకారం, దుష్ప్రయత్నం మరేమి వుంటుంది?

హరిజన సేవక సంఘాలమీది ప్రాజాపత్యం తమ చేతిలోనే వుండా లని కోరుతున్నారు మీవాళ్ళు కొందరు నాకు తెలుసు. ఇది వారి స్వబుద్ధికి పుట్టింది కాదు. చెప్పుడు మాటలు విని చేస్తున్న ఆందోళన అది, క్రైస్తవ మిషనరీలు తమ అధికారం వొదులుకున్నారా? వారు సర్వమూ మన దేశీయక్రైస్తవుల చేతుల్లో పెట్టారా? అలాగే మేమున్నూ. ఇందులోవున్న నిగూఢరహస్యం యేమిటో తెలుసుకుందామని ప్రయత్నించారా మీ రెప్పుడయినా? హరిజనుల కేమిటేమిటో కష్టాలు కలుగుతూ వుండాలి. వాటిని తొలగించి, ఆవిధంగా వారిని సేవించుకోడానికి మావంటి సవర్ణుల కెప్పుడూ గొప్పగొప్ప అవకాశాలు లభిస్తూ వుండాలి. దీనివల్ల జరిగే దేమిటో యోచించారా? అటు మీకు కష్ట నివారణ ఇటు సవర్ణులకు సేవాభాగ్యం. ఇది యెంతటి జటిలమైన నిర్మాణమో యిప్పటికయినా గుర్తుకి వచ్చిందా మీకు?

ఊళ్ళలో ప్రవేశించి, మాయిళ్ళ మధ్య యిళ్ళు కట్టుకుని మీ అవస్థలు మీరు పడ్డం గొప్పా, మావంటి సవర్ణులు మీహరిజన వాడల్లోకి వచ్చి మీవీధులు తుడవడం గొప్పా? ఇది కూడా బాగా ఆలోచించాలి మీరు. నేనెరుగుదును, మీది సంకుచిత దృష్టి కాదు. అపార్థాలు చేసుకునే బుద్ధి కాదు మీది. సందేహాలు పెంచుకునే ఆత్మకాదు మీది. అంచేతనే "త్వ మేవ శరణం మమ" అన్న గీతా వాక్యం మననం చేసుకుంటూ వచ్చి మీరు నన్నే ఆశ్రయించుకోగలిగారు. మీతెలివి చాలా గొప్పది. మీదీక్ష నాకు పారవశ్యం కలిగిస్తోంది. మీ వూరి హరిజన సోదరులకు తటస్థించిన చిక్కులకు నేను మిక్కిలి దుఃఖిస్తున్నాను.

కాంగ్రెస్సు దృష్టి అంతా యిప్పుడు హరిజనులమీదేవుంది. భగవంతుడు పరీక్షిస్తున్నాడా అన్నట్టు యిప్పుడే మీకీ చిక్కురానా? చాలా గొప్పగా (గ్రాండుగా) వుందీ సన్నివేశం. అయితే, శ్రీమద్భగవద్గీతలో శ్రీకృష్ణుడేమి ఉద్బోధించాడూ? విపత్తులు వచ్చినప్పుడు చలించగూడదుట. అసలు విషయమూ విడిచిపెట్టుకోగూడ దన్నాడు. కనక, మీరు విశాలహృదయంతోన్నూ,

విశ్వమానవసౌభ్రాత్రంతోనూ, లోకకళ్యాణదృష్టితోనూ యీసమస్యను సమన్వయించుకోవాలని కోరుతున్నాను. ఇది చాలా క్లిష్టసమయం. దీనికి సాయం, మీవూరి పరిస్థితులు వేరు. మీవూళ్లో మీకు కలిగిన కష్టాలే కనపడతాయి మీకు. మరి. మాకు? తాలూకాలో వున్న అన్ని వూళ్ళ హరిజనుల కష్టాలూ మావే. మాదృష్టి, మాశ్రద్ధా మీమీదా మీవొక్క వూరిమీదా మాత్రం కేంద్రీకరిస్తే— తన్మూలంగా తక్కిన వూళ్ళు మరిచిపోతే మేము మావిధి తప్పినవాళ్ళం అయిపోమూ?

ఏతావాతా,—కాంగ్రెస్సు సాంఘిక సమస్యా పరిష్కారం విషయం దూరంగా పెట్టి అసెంబ్లీ యెన్నికల్లో వురికింది. మీవూళ్ళో డెబ్బయి వోట్లున్నాయి. అన్నీ అగ్రజాతులవారి చేతుల్లోనే వున్నాయి. మేమిప్పుడు మీకు సంబంధించిన యీస్వల్ప విషయమై కలగజేసుకుంటే విశ్వవ్యాప్తమైన అఖండ హిందూస్థాన భవితవ్యానికి అపాయం సంభవించగలదు. కనక, మీరిప్పుడీ సంకుచితదృష్టి విడిచిపెట్టాలి. ఏది యెప్పుడు, యెక్కడ, యెంత అగత్యమో అది ఆదరిద్రనారాయణునకు బాగా తెలుసు. వారిదృష్టి ఆకర్షించుకోగలిగారంటే యింక మీకు తక్కువేమిటి?

అందు కుపాయం యేమిటో తెలుసా? కద్దర్, కద్దర్. వెంటనే మీరు రాట్నం చేతబట్టాలి. విద్యావంతులైన మీరు కూడా యిలాగ విదేశీగుడ్డలు కట్టడం ధర్మమేనా? కద్ద రంటే యేమిటో తెలుసా మీకు? అటు మాంచెష్టరు నగరం నేలమట్టం చేసిన మారణాస్త్రం కాదూ అదీ? అహమ్మదాబాదునగరం నిత్య కల్యాణం పచ్చతోరణంగా చేసిన సంజీవి కాదూ అదీ? కనక, మీరు వెళ్ళి ఆ కద్దరుకట్టి దయచెయ్యండి.

మన దురదృష్టంవల్ల మన దేశంలో యిన్ని భాషలు వెలిశాయి. మన పూర్వులు సామాన్యులు కారే అనుకోండి, కాని యీలోటు కనిపెట్టజాలిన వివేకం లేకపోయింది వారికి. ఈలోటు కనిపెట్టే, బ్రిటీషు సామ్రాజ్యవాదులు, యీ విశాల పవిత్ర భూప్రదేశంలో తమ భాషను వ్యాపింపజేయ్యడానికి పూనుకున్నారు. కాని, కంఠంలో ప్రాణం వుండగా మనం అది జరగనిస్తామా? ఒక చేత్తో ఇంగ్లీషుని పారదోలాలి మనం. మరో చేత్తో యీ ప్రాంతీయభాషల నన్నిటినీ రూపుమాపుకోవాలి. మరోలాచేస్తూ మరే భాషా పోటీకి రాకుండా అడ్డుకుంటూ వుండాలి. మరో చేత్తో మన జాతీయ — మాతృ — భాషను వృద్ధి చేసుకోవాలి. ఇలాగ భాషా విషయమై చతుర్భుజులు మయి పనిచెయ్యాలి మనం.

ఇటు గాంధిగారి వుబలాటం తీరడానికీ, అటు యు.పి. వారి స్వభాషాభిమానం ధన్యం కావడానికి తమ ప్రాంతీయ భాషను అణచివేసుకున్న వారిలో—రూపుమాపుకున్న వారిలో—చంపేసుకున్న వారిలో మన ఆంధ్రులం మొదటి వాళ్ళం కావాలి. ఈ మాటలు నేను మీకు తెనుగులో చెప్పవలసివచ్చినందుకు చాలా సిగ్గుపడుతున్నాను.

కనక, మీరు వెంటనే హిందీ నేర్చుకోవాలి. మూడు మాసాల్లో వస్తుం దది. అంత సులభమైన భాష మరొకటి ప్రపంచంలో లేదు. మీవూరి హరిజనులందరూ తమలో తాము సర్వవిషయాలూ ధారాళంగా హిందీలోనే యెప్పుడు మాట్లాడుకోగలుగుతారో అప్పుడే వారికి ముక్తి. తెనుగుభాష పూర్తిగా మరిచిపోయిన్నాడే వారికి అగ్రజాతులవారితో సమానప్రతిపత్తి.

వీటికన్నిటికీ పైమెట్టు గ్రామపునర్నిర్మాణం. అది చక్కగా వుండడం వల్లనే అఖండహిందూస్థాన్ ఆదికాలంలో చాలా గొప్పగా వుండగలిగింది. అది పూర్తిగా చెడిపోడంవల్లనే మనకిప్పుడీ తీరని దాస్యం. ఇలాంటి స్థితిలో మీరిలాంటి స్వల్ప విషయాలకోసం తగువులు పెంచుకూర్చోడం బాగుందా?

మీకు తత్వం బోధపడివుంటుం దీపాటికి. కనక, బాగా నిదానించండి. అఖండ హిందూస్థాన్‌లో వున్న యేడులక్షల గ్రామాల్లోనూ మీ గ్రామం యేపాటిది? అఖండ హిందూస్థాన్‌లో వున్న యేడుకోట్ల హరిజనుల్లోనూ మీవూరి డెబ్బయి కుటుంబాల హరిజనులూ వొక లెక్కా జమా? ఏవో వస్తూనూ వుంటాయి పోతూనూ వుంటాయి. ప్రతీ స్వల్పవిషయానికి మీరిలాగ తగువులు పెంచడమే పనిగా పెట్టుకోడం యేమీ బాగా లేదు. "సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మా మేకం శరణం వ్రజ" అన్నాడు శ్రీకృష్ణభగవానుడు. అదే మన కిప్పుడున్న సదుపదేశం. మీరు సకలమూ మరిచిపొండి. సకలమూ విడిచిపెట్టండి. మీరిప్పుడు చెయ్యవలసిం దొక్కటే. అది కాంగ్రెస్సువారినే అసెంబ్లీకి పంపడం. మీరీపని చెయ్యగలిగా రంటే, అప్పుడు, మీస్థితి యెలా వుంటుందో వూహించుకున్నారా? చూడండి,—ఆంధ్ర రాష్ట్రీయ కాంగ్రెస్సు సంఘాధ్యక్షపదవి మీ వంటి హరిజన సోదరున కివ్వాలని నేను గట్టిగా వాదించబోతున్నాను. అగత్యం అయితే, ఆవిషయమై నేను నిరశనవ్రతం కూడా సాగించాలని నా అంతరాత్మ ప్రబోధంకోసం యెదురుచూస్తున్నాను.

కనక, మీరిప్పుడు నాదీక్షకి భంగం కలిగించకండి. నా యేకాగ్రత భంగపరచకండి. ఏ పోరంబోకుభూములోనైనా వొక చెలమ దీసుకుంటే కావలసినన్ని మంచినీళ్ళు మీకు. మరి, దయచెయ్యండి. బయలుదేరండి"

పంతులు తుళ్ళిపడ్డాడు.

ఎఘిరీపోయాడు.

7

భోజనంచేసి రాత్రి యెనిమిదిగంటలవేళ అరుబయట పడకకుర్చీలో కూచుని వున్నాడు పంతులు.

అత నంటించిన చుట్ట సగం కాలాటప్పటికి మాదిగ పెద్దలు వచ్చి చుట్టూ కూచున్నారు.

"తెల్లవారితే మరో రోజు గడిచిపోతుంది. కాని దారీ తెన్నూ కనపడ్డం లేదు. పెద్దకులాలవారికీ మనకూ తగువుమాత్రం పెరిగిపోయింది" అంటూ ప్రారంభించాడు వీరాస్వామి.

"నిజమే" అన్నాడు పంతులు. "అయితే, యెప్పటి కయినా మన కొక్కటే దారి. వారూ మనమూ యిష్టంగా వున్నంతకాలమూ మన కేమీ లాభం లేదు. "మీరే మాకాధారం" అని దేవుళ్లాడుతూ మనం వారిచుట్టూ తిరిగి నంతకాలమూ మనకూ చిక్కులూ తీరవు, ఇబ్బందులూ తొలగవు. మన స్థితి కూడా వారికీ బోధపడదు. "నువ్వా నేనా" అన్న పద్ధతిగానే మసులుకోవాలి మనం"

"కాలవలు తెరిచా రంటే—"

"ఇప్పు డిలా తగువు పెట్టుకున్నాం కనక, అప్పు డిక మన్నే మనకు" ఈలోపునే యేర్పాటు కావా లెందు కయినా రాజీ"

"దీంతో పాటు కూలివిషయం కూడా—"

"అదే నేను చెబుతున్నది పిచ్చికుంచాలు వెనక్కి పెట్టించాలి. జీతా లెక్కువ చేయించుకోవాలి"

"మనం వారి పనులే మానేస్తే?"

"మనమే చెడిపోతాం"

"ఏ రాత్రో మనం పెద్దచెరువు నీరు కూడా కొట్టేస్తే?"

"మన కీనీళ్ళయినా యెలా వస్తాయీ?"

"..............."

"తురకలతో కూడా విరోధం రాదూ?"

"..............."

"కలపటం అంటే నాకు భయం అనుకోకండి. ఇవాళే కాదు, యుగ యుగాలనుంచీ మన బతు కిలాగే వుంది. ఇంకో పద్దినాలా మనం భరించలేము? నిదానించండి. మనం పెద్దచెరువులో దిగితీరాలి. మనం యీ పట్టుదల విడిచి పెట్టుకోగూడదు. చూస్తూవుండండి, మంచి వుపాయం—"

"నాకు దొరికిం దండోయ్" అంటూ వచ్చాడు విస్సన్న, వగర్చు కుంటూ.

"ఏమి టా మంచి వుపాయం?" అనడిగాడు పంతులు.

"పరుగుపరుగున వచ్చా డాయాసం తీర్చుకోనివ్వండి పాపం" అన్నాడు నరిసిమ్ములు.

"మంచినీళ్ళు పుచ్చుకుంటావా?" అని మళ్ళీ అడిగాడు పంతులు.

"మంచినీళ్ళు కాదు నేను పుచ్చుకోడం, తురకమతం" అన్నాడు విస్సన్న, అప్పటికి కొంచెం వగర్చుకుంటూనే

"ఛా, ఛా, అదేం పనిరా?" అన్నారు పెద్దలు; కాని తొందర పడకం" డన్నాడు పంతులు.

పెద్దచెరువులో దిగి సావకాశంగా స్నానం చేసినంత వుత్సాహం కలిగిం దతనికి.

నిజానికీ, తాను, మాల వెంకడుగా వుండినప్పటికంటే బాగానే వుంది తన స్థితి యిప్పుడు.

చదువుకి చదువు—ఉద్యోగాని కుద్యోగం—డబ్బుకి డబ్బు—పలుకు బడికి పలుకుబడి—గౌరవానికి—గౌరవం—

కొందరయినా పెద్దకులాలవారు తనతో మర్యాదగా మాట్లాడతారు.

కాని, మతంలో కలిసినా వూళ్ళో కాపురం చెయ్యడానికి వీలులేదు.

మరి, తురకమతంలో కలిస్తే?

బాగా ఆలోచించాడు పంతులు.

చివరి కొక్కమాటు తల పంకించుకుని "నీకే తోచిందా?" అనడిగా డతను.

"తాలూకానుంచి వచ్చాటప్పుడు కరీముసాయిబుగారు చెప్పారు"

"అందరూ కలవా లన్నారా?"

"ఇష్టం వున్నవాళ్ళు — మనిషి అనిపించుకోవా లనుకునేవాళ్ళు మాత్రమే—"

"మంచిమాట" అన్నాడు గంగులు.

"కిరస్తానీమతంలో కలిసి నేనేమి బాముకున్నానూ? చచ్చిపోయాక యేమయిపోతామూ? కాని మాదిగనయి నరకం అనుభవించాను. కిరస్తానీ వయాక ఆశలు మాత్రం రేగాయి" అనిన్నీ అన్నాడు.

"విస్సన్న తురకమతంలో కలిస్తే, అతని క్కలిగే స్వేచ్ఛ. చూసి

తక్కిన మాదిగలు కిరస్తానీమతం అంటే చులకనచేస్తారేమో యేమయినా ఆలోచించుకున్నావా?" అని యెవరో అడిగినట్టయింది పంతులుకి.

ఒక్క నిమిషం తటపటాయించాడతను.

"అట్నుంచి నరుక్కువద్దాం" అనుకున్నాడు చివరికి.

"అందుకు నువ్వేమన్నా?" వనడిగాడు ఉండుండి విస్సన్నని.

"నామట్టుకి నేను సిద్ధం అన్నాను"

"మరి, కులం?"

"కులంకోసం కులం విడిచిపెట్టేస్తాను"

"తక్కినవాళ్ళెవరూ కలవ రనుకో"

"వాళ్ళకర్మ మనీ అనుకుంటా న్నాకేం?"

"ఏమండీ, విస్సన్న తురకమతంలో కలుస్తా డనుకోండి. అది చూసి పెద్దకులాలవారు పెద్దచెరువులో దిగనిస్తారా మాదిగలను?" అనడిగాడు నరసిమ్ములు.

"దిగనిస్తారా? దాని కెంత జ్ఞానం అబ్బాలి? దాని అంతరార్థం యేమిటో తెలుసుకునే శక్తిలేదు పెద్దకులాలవారికి"

"మరి, విస్సన్న తురకల్లో కలిస్తే పెద్దకులాలవారికి నష్టమూ లేక మనకి లాభమూ లేక——"

"మనకి అనకు"

"పోనీ మాకే అనండి"

"మీదో పెద్దకులం అవుతుంది. అది కాదూ లాభం?"

ఎందరో వచ్చి తనని పొదవుకున్న ట్టనిపించింది నరసిమ్ములుకి.

"అయితే, మేమంతా తురకలం అయిపోతే?" అనడిగాడు భీముడు.

ఆలోచించాడు పంతులు.

"ముందు విస్సన్నని కలవనివ్వండి, చెబుతాను" అన్నాడు చివరికి.

"ఏమంటావు విస్సన్నా?" అనడిగాడు వీరాస్వామి.

"మాట యిచ్చేశాను. కలవడం నిరుకే"

"ఎప్పుడు?"

"ఇప్పుడు. ఈనిమిషాన. అంత తొందరగా వుంది నాకు"

"మతం పుచ్చుకోగానే పెద్దచెరువులో దిగేస్తావా?" అనడిగాడు భీముడు.

"అందుకేగా మతం పుచ్చుకోడం?"

"ఇది ఖాశారా పంతులుగారూ?" అంటూ అందుకున్నాడు నారన్న.

"హిందూమతంలో పుట్టాను. నేను మరోమతంలో కలవడం అంటే యేమిటి?" అనడిగా డతను, ముందు.

"శరీరం మారలేదు. బుద్ధి మారలేదు. ఆత్మ మారలేదు. వేషం మారుతుంది, అంతే—"

"ఏమతం అన్నా నువ్విలాగే మాట్టాడతావు పోవోయ్" అని నిరసిస్తూ మొగం పక్కకి తిప్పకున్నాడు జగ్గన్న.

"నువ్వు పొమ్మంటే పోతానా నేను" అని నిలవతీశాడు నారన్న.

"నువ్వు పోవనుకో. పెద్దకులాలవారు పొమ్మంటేనే మేము పోయాం, తెలుసా?" అని గద్దించాడు జగ్గన్న.

"పెద్దకులాలవారు పొమ్మనలేదు. అనడానికి వారి కధికారమూ లేదు. తమ సంగతే తమకు తెలియదు వారికి"

"నువ్వు చెప్పే దేమిటో విడమర్చి చెప్పు" అన్నాడు పంతులు.

"అదే చెబుతున్నాను. మాదిగ తమ పెద్ద చెరువులో దిగడానికి వల్లకాదు పెద్దకులాలవారికి. ఆమాదిగే మరో మతంలో కలిసివస్తే మాత్రం వారడ్డు పెట్టరు"

"అవును"

"కులం పెద్దది కావచ్చు వారిది. జ్ఞానం వుందంటారా కొంచెమయినా?"

"లేదు"

"మరో మతంలో కలిసిన మాదిగ మాట చెప్పండి. అతని కబ్బిందా జ్ఞానం?"

"అబ్బడమూ అబ్బకపోడమూ అది వేరే సంగతి. మతం మారితే మాత్రం అబ్బడాని కవకాశం వుంది. ఏమంటావ్?"

"దణ్ణం" అన్నాడు నారన్న.

అటు చూసి యిటున్నూ చూసి "నారన్న చివరి కేమి చెప్పినట్టు పంతులుగారూ?" అనడిగాడు గంగులు.

"పెద్దకులాలవారిదగ్గిర పెద్దతనం లేదు. ఉండవలసింది కూడా ఏమీ లేదు. అజ్ఞానం— మూర్ఖత్వం— అసూయ—ద్వేషం— కడుపుమంట—ఇవి మాత్రం దండిగా వున్నాయి. ఇదీ నారన్న చెప్పింది" అని బదులు చెప్పాడు పంతులు.

"కనకనే—వారితో కలిసివుండలేకే—మేము మతంలో కలిశాము. ఈమాట చెప్పండి నారన్నకి"

"నువ్వే చెప్పావు, మళ్ళీ నేను కూడా చెప్పనక్కరలేదు వేరే"

"నేనొకటి చెబుతా" నన్నాడు విస్సన్న.

"చెప్పు" అన్నాడు పంతులు.

"నేను విస్సన్నని. "మాదిగ" అంటున్నారు నన్నందరూ. కనక, నన్ను పెద్దచెరువు తాకనివ్వరు. తమ యింటోకి రానివ్వరు పెద్దకులాలవారు మరి, నేను మతంలో కలిశాక?"

"కలిశాక?"

"నేను గ్రామనౌకర్ని కనక, కరీముసాయిబుగారితో పాటు, సర్కారు పనిమీద, మున్సబుకరణాల యిళ్ళల్లోకి వెడతాను. కరీము సాయిబుగారితో పాటు పెద్దచెరువులో స్నానం చేస్తాను"

"అప్పుడు నన్నెవరూ అడ్డుపెట్టరు"

"అవును, అడ్డుపెట్టరు"

"అంటే, మారిందెవరు? పెద్దకులాలవారా, నేనా?"

ఇలా అడిగి విస్సన్న మీసంమీద చెయ్యి వేసుకున్నాడు.

చకితుడై పంతులుకేసి చూశాడు గంగులు.

"నేను మిమ్మల్నందరినీ కిరస్తానీమతంలో కలపడానికి వచ్చాను. మీలో వొకణ్ణి తురకమతంలో కలవమంటున్నాను. ఇది బోధపడ్డంలేదు నీకు, కదూ?" అనడిగాడు పంతులు.

"అవు" నన్నాడు గంగులు.

"చెప్పవలసింది చాలా వుంది, రండి బడిలో కూచుందాం" అంటూ లేచాడు పంతులు.

పడకకుర్చీ మడిచి పుచ్చుకుని బయలుదేరాడు గంగులు.

నడుస్తూ నడుస్తూ "మరి, నీపెళ్ళాం మాట యేమిట్రా?" అనడిగాడు నరసిమ్ములు.

"నాపెళ్ళామూ నాతోపాటే" అన్నాడు విస్సన్న.

ముందుకి వెడుతున్నవాడల్లా విరగబడి వెనక్కి చూస్తూ "అంటే, యేమిటో తెలుసా? సమయం వస్తే, తెగలపేరు చెప్పుకునీ, కులాలపేరు చెప్పుకునీ, వర్ణాలపేరుచెప్పుకునీ, విశేషించి రాజకీయాల పేరుచెప్పుకునీ తమలో తాము కుమ్ములాడుకుంటారు పెద్దకులాలవారు. అది చాలడం లేదు వారికి. తమజాతిని బద్దలుకొట్టుకుంటున్నారు వారు. తమ పోటీదారులను పెంచుకుంటున్నారు. తమ గోతులు తామే తవ్వుకుంటున్నారు కూడా" అన్నాడు పంతులు.

8

"సలామ్ కర్ణం మహారాజ్!"

"సలామ్ కర్ణం మహారాజ్!"

గ్రామనౌకరు కరీమూ మరో సాయిబూ వచ్చి యిలా సలాములు చెయ్యగా. తానున్నూ "సలాం, సలాం" అంటూ తలవూపి, చదువుతున్న వార్త పూర్తిచేసి, యిటు తిరిగి, చకితుడై "ఆ, ఆ, విస్సిగా" అంటూ కుపితుడై గభీమని లేచి కూచున్నాడు కరణం.

అప్పుడే భోజనం చేసి వచ్చి వాకట్లో గుడ్డకుర్చీలో వాలి వార్తాపత్రిక చదువుకుంటున్నాడతను.

వేదవేదాంగాలు నేర్చి పేరువడ్డకుటుంబంలోవాడేమో చేసేది లౌక్యం అయినా, వైదికసంప్రదాయం విడిచిపెట్టలేదు కనక, వేషభాషల్లో యెక్కువ మార్పులేక మహాపండితుడన్నట్టుంటాడతను.

బ్రహ్మవర్చస్సుకీ తక్కువలేదతనిదగ్గిర.

ఉదయం అయేటప్పటికి స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానా లన్నీ ముగించుకుని కచేరీగదిలో కూచున్నాడంటే, ఏదయినా అవాంతరం వస్తే తప్ప భోజనం అయేదాకా వీధిలోకి రాడతను.

మాదిగ నౌకర్లతో మాటా ఆడడు.

ఇలాంటి సనాతనధర్మపరుని నట్టివాకిట్లో మాదిగ విస్సన్న.

వొళ్ళు మండిపోయిందతనికి.

వెంటనే "ఏమిరా నీపొగరు?" అంటూ నిప్పులు కక్కుతూ లేచికూచున్నాడతను.

మామూలు స్థితిలో అయితే, ఆకళ్ళు చూస్తే విస్సన్నే కాదు, కరీము కూడా పుంజాలు తెంపుకుని పారిపోవలసిందే; కాని విస్సన్న నిర్లక్ష్యంగా చూస్తూ నిటాగ్గా నుంచున్నా డప్పుడు.

కాని కరీము మాత్రం అందుకున్నాడు, పులుకూ పులుకూ చూస్తూ.

"అయ్యా, మీకీ యింకా అస్మంటీ మాటా పన్కిరాద్" అన్నాడు ముందు.

"యిస్సన్నా మొన్నటిక్ బీబీతో కూడా యిస్లాం మతంలో కల్సీ పోయాడ్! పేరూ "యిస్మాయిల్" ఆయ్నా మీకీ సలాం చెప్పీ వుండాడ్ కనక, ఆయనకీ మీకీ బదుల్ సలామ్ చెప్పవాలా వుందీ అండీ" అన్నాడు చివరికి.

"ఏమిటీ, యేమిటీ?" అన్నాడు కరణం.

అంటూనే ముడుచుకుపోయాడు కూడా.

బుద్ధి చెదిరిపోయిం దతనికి.

చైతన్యమే లోపించిన ట్టయిపోయింది కూడా.

ఈస్థితిలో యిస్మాయిలు ముందుకు వచ్చాడు.

"అయ్యా, మీరూ నేనూ కృతార్థులం అయిపోయాం. మాదిగతనం మీకే కాదు, నాకూ పనికివచ్చింది కాదు. అది విడిపించుకోడానికి నే నిస్లాం మతంలో కలిసిపోవలసివచ్చింది. నా అదృష్టంవల్ల, నేను, మీహిందూమతం విడిచిపెట్టిన వెంటనే వొక మనిషి నయినాను. ఇక ముందుమాట. మీరు నాపై అధికారులు. ఇంతే మీఆధిక్యం. ఈసంగతి బాగా గుర్తించుకుని మీరు ప్రవర్తిస్తిరా వుభయులకూ శ్రేయస్కరమే. లేకపోతే మాత్రం—" అంటూ మాట సగంలోనే ఆపు చేశాడు.

కరణం మాట్టాడలేకపోయాడు.

రెండుచేతులతోనూ మొగం కప్పేసుకున్నాడు.

"రామా, రామా" అనుకుంటూ వుండిపోయాడు కూడా.

"నిద్రా యేమిషోయ్?" అనడుగుతూ యీసమయాన యాజులు వచ్చాడు, ఇన్‌కమ్‌టాక్సునోటీసు చేతబట్టుకుని.

కరీమునీ యిస్మాయిల్నీ వీధిగుమ్మంలో నుంచే చూశా డతను.

అయితే, యిద్దరూ తురకలే అనుకున్నాడు.

వారిలో వొకడు రూపాంతరమూ నామాంతరమూ పొందిన విస్సన్న అని గుర్తించలేకపోయాడు.

దగ్గిరికి వచ్చాకయినా అతని చూపులు కరణంమీదే వుండిపోయాయి.

ఇదంతా గుర్తిస్తూనే వున్న కరీము చిరునవ్వు నవ్వుకుంటూ కన్ను గీటాడు.

వెంటనే, అరుగుమీద వుండిన గుడ్డకుర్చీ తెచ్చి కరణానికి దగ్గిరగా వేసి, యాజులు ఆసనశుద్ధిగా కూచున్నాక "సలాం యాజుల్ మహారాజ్" అన్నాడు యిస్మాయిలు.

"అభీష్టసిద్ధి—" అంటూనే యాథాలాభంగా మొగమెత్తి చూశాటప్పటికి —తనకి కుర్చీ తెచ్చివేసినవాడు—అక్కడ కర్ర కుర్చీ లెన్నో వుండినా పనికట్టుకుని గుడ్డకుర్చీ తెచ్చివేసినవాడు విస్సన్న అని గుర్తుకి వచ్చింది.

కొయ్యయిపోయా డతను.

ఆ కంగారులో కుర్చీ పక్కకి వాలిపోయింది.

కుడిచేత వుండిన నోటి సొాకవైపునా, యెడమచేతవుండిన పొడుంకాయ వొాకవైపునా పడిపోగా, వెల్లకితలా పడిపోయి, వొక్క క్షణానికి తూల్తూతూల్తూ లేచి "వోరి మాదిగపీనుగా" అంటూ తిట్టుకుంటూ దూరంగా వెళ్ళిపోయాడు యాజులు, దాంతో.

ఇదంతా వేళ్ళ సందుల్లోంచి చూస్తూనే వున్నాడు కరణం.

ఎత్తుపడిపోయిన యేనుగులా లేచి కూచుంటూ నిట్టూర్పులు విడిచాడతను.

"ఈదురంతం యేమిషోయ్?" అనడిగాడు యాజులు.

"తురకల్లో కలిశాడు విస్సిగా" డన్నాడు కరణం.

"హఁగ్గో, హఁగ్గో" అంటూ చుర్రు మన్నాడు కరీము దానిమీద.

"అస్మంటి మాటా—మాకీ చెప్పాము లేదూ? ఇస్గాడూ నై నై. ఇస్గాడూ మర్గయా అన్కోండి. ఇస్మాయిల్‌సాబ్ చెప్పండి. లేకపోతే తంటాల్. హంతా మీకీ యెర్గుదురు" అని కూడా అన్నాడు, తర్జనితో టోకాయిస్తూ.

"ఏమిటో యీ పుట్టిమునక?" అని మళ్ళీ అడిగాడు యాజులు.

"మనకర్మం. రండి కూచోండి"

"ఛా, ఛా, తన్ని తగిలెయ్యక, వాణ్ణింకా—"

"ఖబడ్దార్ యాజుల్ సాబ్!" అంటూ కస్సుమన్నాడు కరీము.

"మీకీ ముసల్మాన్ హూ. హిక్డా—హింకా మీకీ—"

"కరీం, కరీం, వూరుకో వూరుకో" అన్నాడు కరణం.

"పెద్దల్ పిన్నల్ అంటే మాకీ వొప్పుకోదు మహారాజ్! పెద్దల్కీ-పిన్నల్కీ యెక్వా తక్వా చూపించుకోవాలా. ధుస్కా ధుస్కా మాటల్ యిడ్సి పెడ్తే—హాదీ మంచిదీ లేదు. మాకీ ఘౌరవం కావాల. మీకీ ఘౌరవం చేస్తాం బరాబర్" అని చాలా చురుగ్గా జవాబు చెప్పాడు కరీము.

ఇది యిలా జరుగుతూవుండగా యాజులు, యింటోకి వెళ్ళి "దిక్కుమాలిన వుద్యోగాలకోసం యేడుస్తారు మనవాళ్ళు. నీకొడుకు ఉద్యోగస్థుడు కావడంవల్లనేనా మాదిగవిస్సిగాడు నీనట్టింటోకి వచ్చాడూ?" అంటూ కరణం తల్లిదగ్గిర పరవళ్ళు తొక్కాడు.

అరవైయేళ్ళు దాటిన దావిడ.

పొత్తుపంచె కట్టుకుని వుంది.

అప్పుడే భోజనంచేసి వచ్చి లక్షవర్తివ్రతంకోసం వొత్తులు చేసుకుంటోంది.

"ఆ, ఆ" అంటూ యెగిసిపడి లేచి నుంచుం దావిడ ముందు.

"ఏటీ యేవిటేమిటి?" అని మళ్ళీ అడిగింది, కంగారుగా.

"మాదిగ విస్సిగా దమ్మా! నీయింటోకి వచ్చాడు. అడిగోనమ్మా నీ కొడుకు దగ్గిర నుంచుని వున్నాడు"

"అయ్యో, అయ్యో, అదేం పోయేకాలం?"

"నీకొడుక్కి వేసినట్టే నాక్కూడా గుడ్డకుర్చీ వేశా దమ్మా వాడు"

"ఓరి వాడిల్లు—మీరు కూచున్నారా?"

"కూచున్నాకే తెలిసిం దమ్మా వాడు—"

"అయ్యో, అయ్యో, మాదిగవాడు ముట్టుకున్న గుడ్డకుర్చీ మీద కూచుని —యజ్ఞంకూడా తగులడ్డ పెద్దమనిషిని కదా, నువ్వెందుకు వచ్చావయ్యా నా నట్టింటోకి?"

బోసినోరు చప్పరించుకుంటూ వొణికిపోయింది ముసలమ్మ.

తెల్లబోయాడు, మొదట, యాజులు.

కొంత సేపటికి దిటవు తెచ్చుకున్నాడు.

"వాడు తురకమతంలో కలిసివచ్చాడు, ఫరవాలేదులే" అన్నాడు తర వాత, అప్పటికీ కంగారుగానే.

"అమ్మయ్యా" అని వూపిరితీసుకుంది ముసలమ్మ.

కాని "మాదిగాడు మాదిగా డంటూ హడలగొట్టావేం నన్ను మరి?"

"మాట పూర్తిగా వినిపించుకోకుండా—"

"మీరు సగంసగమే యెందుకు—"

"మాట ప్రారంభించాటప్పటికే—"

"అలా యెందుకు—"

"నేను మాత్రం కంగారుపడిపోలేదూ మరి?"

"రామస్మరణ చేసుకుంటూ వొత్తులు చేసుకుంటున్న దాన్ని హడల బెట్టి—ఏమన్న పెద్దమనిషి వయ్యా నువ్వు?"

"................"

"దీపాలు పెట్టిస్తారు జెవళ్ళో రాజమహేంద్రవరంలో? వాళ్ళ దగ్గిర నీ పెద్దకొడుకు గుమాస్తా ట. చాకలాడికంటే నీయెక్కువ మాత్రం యేమిటయ్యా?"

యాజులు తెల్లపోయాడు.

మెల్లిగా జారుకున్నాడు కూడా అక్కణ్ణుంచి.

9

ఉదయం పదకొండు.

బ్రాహ్మణాగ్రహారాల్లో సాధారణంగా పురుషుల కది స్నానాల సమయం.

స్నానం కాగానే మైలపడకుండా భోజనం చేస్తారు వారు, మరి.

అంచేత, పెద్దచెరువు పావంచాలూ, పావంచాల పొడూగునా యేడెనిమిది గజాల లోపలిదాకా చెరువూ బ్రాహ్మలతో నిండిపోయి వున్నాయి.

జంధ్యాలు కుడిచెవులకు తగిలించుకుని చెంబులు తోముకునే వారు కొందరు.

కటుర్లు చెప్పుకునేవారు కొందరు.

స్నానాలు చేసేవారు కొందరు.

ఛలోక్తులు విసిరేవారు కొందరున్నూ.

ఒకచోట వరకట్నాల బేరాలు.

ఒకచోట దొంగసాక్ష్యాల పన్నాగం.

ఒకచోట వడ్డీతికమకల ఉపదేశాలు.

ఒకచోట మనోవర్తిదావాల ఆలోచనలు.

చెదిరిచెదిరి వొక్కొక్కచోట వేశ్యాప్రసంగాలు.

సంగీతాలు.

చాటుధారపద్యాలు.

ధర్మకారికలు.

హిందీటుమ్రీలు.

అర్థ ప్రవదానాలు.

అసావాదిత్యోబ్రహ్మలు.

గాయత్రీ జపాలు.

ఊతపదాలు.

ఈలాలు.

ఓః! రేవంతా మహాకోలాహలంగా వుంది.

అయితే, వొక్క బ్రాహ్మల పావంచాలే యిలా వున్నాయి.

ఇటు కమ్మవారి పావంచాలూ, యిటు తురకలపావంచాలూ కూడా నిర్జనంగా వున్నాయి.

కాని, పరకాయించగా, అటు ఉత్తరపుగట్టున, కడవలూ బిందెలూ పుచ్చుకుని డెబ్భయ్యేనభై మంది మాదిగస్త్రీలు వచ్చి వరాసగా నుంచున్నారు.

ఇటు, దక్షిణపుగట్టున, లాటీలు చేతబట్టి నలభై యాభై మంది తురకలు నుంచున్నారు వచ్చి.

అదీ యిదీ కూడా చూశారు బ్రాహ్మలు, అంచెనోళ్ళమీద.

అయితే, అదేమిటో యిదెందుకో బోధపడలేదు, వొక్కరికీ గూడా.

కోలాహలం మాత్రం చప్పగా చల్లారింది, మంత్రించినట్టు

మీదు మిక్కిలి, యెక్కడ లేని చురుకూ వచ్చింది వారికందరికీ.

అష్టోత్తరశతగాయత్రికి సంకల్పించుకున్నవారు అప్పటి కయినంతా బ్రహ్మార్పణంచేసి ఆచమించారు.

అర్ఘ్యప్రదానంతోనే సంధ్యావందనం పూర్తిచేశారు కొందరు.

సబ్బు తెచ్చుకున్నవారు వొట్టి చేతులతో నయినా వొళ్ళు తోముకోకుండా స్నానాలు పూర్తిచేసుకున్నారు.

బట్ట లుతుక్కుందా మనుకున్నవారు చెంబులు ముంచుకోసాగారు.

మొత్తానికి, బ్రాహ్మలందరూ ఉపదేశకాండ ముగించుకుని ఆచరణ కాండ ప్రారంభించాటప్పటికి, యేనుగ్గున్నల్లా వచ్చి బ్రాహ్మల రేవులో చివరి పావంచామీద నుంచున్నారిద్దరు తురకలు.

కరీము కరీమే.

లుంగీచుట్టబెట్టుకుని మాత్రం వున్నాడతను.

ఇక రెండోవాడు,—

కనురెప్పలు రెండుమూడు మాట్లాడాటప్పటికి ఆమనిషి మాదిగ విస్సన్న అని తెలిసిపోయిందందరికీ.

అతనూ లుంగీకట్టుకునే వున్నాడు.

అందరూ చకితు లయినారు.

అందరికీ చెవులు గళ్ళుపడ్డాయి.

కళ్ళు చిరతలు కమ్మాయి.

మనస్సులు చెదిరిపోయాయి.

నోళ్ళు తాళాలుపడ్డాయి.

సరిగా యీసమయాన దక్షిణగట్టున యీలలు చెలరేగాయి.

అవ్యవధానంగా ఉత్తరపుగట్టున చప్పట్లు పిక్కటిల్లాయి.

అంతే.

అంతే.

కరీము, విస్సన్న కేసి—ఇస్మాయిలు కేసి చూస్తూ "అల్లా హో అక్ బర్" అన్నాడు.

ఇస్మాయిలు బ్రాహ్మలకేసి చూస్తూ అంతకంటే గట్టిగా "అల్లా హో అకబర్" అంటూ చేతులు పైకి విసిరేసుకున్నాడు.

ఉత్తర క్షణంలో గభీమని పడ్డా రిద్దరూ చెరువులో.

అగాధమైన మహాసముద్రంలో రెండు మహాపర్వాతాలు విరుచుకుపడ్డ ట్టయింది.

చేటలతో చెరిగినట్టు బ్రాహ్మ లందరిమీదా నీళ్ళు చిందాయి.

కొంద రూపిరాడక ఉక్కిరిబిక్కి రయిపోయారు.

హఠాత్తుగా యెగిసిన కెరటాలకు తట్టుకోలేక కొంద రూగిపోయారు.

కాని, యెవరూ కోప్పడలేదు.

ఎందుకూ యేమీ అనలేదు.

మాటే ఆడలేదు.

త్రికాలజ్ఞానసంపన్ను లయిన మహర్షులు సముద్రంలో వుందన్న బడబానలం, వారి సంతతివా రయిన ఆబ్రాహ్మలకు అప్పటి కప్పుడు ఆచెరువులోనే సాక్షాత్కరించింది.

వెంటనే—యెలా వుండినవా రలా వొడ్డెక్కేశారు బ్రాహ్మలు.

దక్షిణపు గట్టున మళ్ళీ యీలలు వచ్చాయి.

ఉత్తపుగట్టున మాదిగలు— స్త్రీ పురుష లందరూ హెలో మంటూ వొక్కమాటుగా చెరువులో దిగేశారు.

1934 నవంబరు ప్రభుద్ధాంధ్రనుంచి
(పెరిగింది)